

Intro

Mensen en vogels

De afgelopen hele mooie zomer heb ik vanuit mijn taak als voorzitter vele mensen ontmoet en gesproken die iets met vogels hebben. Hoe komt dat? Ten eerste omdat vogels kijken en tellen gewoon mensenwerk is. Ten tweede omdat onze vereniging goed bekend staat in de regio. En ten derde omdat vele anderen nieuwsgierig zijn wat wij weten en kunnen brengen.

Zo heb ik gesproken met het Openluchtmuseum die onze vereniging wil inschakelen voor een broedvogeltelling. Natuurmonumenten sprak ik omdat ze onze vogeltellers, -kennis en beheer sterker willen verbinden. En in augustus heb ik mogen deelnemen aan de Heideschouw van de Geërfden van Velp: op een kar achter een trekker met bestuurders de kwaliteit van het Rozendaalse Veld bekijken. Dick van Dorp hield bij de Brandtoren een praatje. Dergelijke gesprekken geven aan hoe wij betrokken worden bij organisaties en mensen.

Natuurlijk heb ook ik gewoon genoten van de vogels in en om mijn huis, onderweg, en gericht op zoek. Een aantal waarnemingen heb ik ingevoerd op onze site. En, ik geef het gewoon toe: dagelijks kijk ik op onze waarnemingsite en op onze facebookpagina om te weten wat er gebeurt in ons werkgebied. Dat is een bron van kennis, mooie verhalen en enthousiasme! Ik hoop dat ook jullie langzaam worden meegenomen in deze bronnen van informatie, want zoals jullie weten: waarnemen telt!

Mijn nieuws over mensen: ruim 30 nieuwe leden in het eerste half jaar. Mijn nieuws over vogels: uniek en spraakmakend de trek van bijna 500 Wespendienven over ons Montferland op 25 augustus!

Raymond Schuurkes
voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl

**Verwachte verschijningsdatum volgende
Vlerk: 15 december 2013**

Van de redactie

Voor je ligt weer een goed gevulde Vlerk. Het kostte echter wel iets meer moeite om bijdragen binnen te krijgen. In en na de vakantie staat het hoofd bij de meeste vogelaars ergens anders naar. Zeker in zo'n mooie nazomer zoals we die in augustus en begin september hadden. Mooie trek van Wespndieven met recordaantallen bij Elten. In deze Vlerk weer een gevarieerd aanbod lezenswaardige bijdragen. Nestkastcontroles, IJsvogel, Grote stern, ringterugmeldingen, waar wonen de leden, excursie- en andere verslagen.

Ook willen we je attenderen op het feit dat we in de redactie op zoek zijn naar versterking, zie onder. Stukjes voor Vlerk 4 zijn welkom en de redactie wil graag helpen of adviseren.

Veel leesplezier en we zien graag wat je boeit.

Jan en Marc
vlerkredactie@gmail.com

Gezocht redacteur

De redactie van Vlerk is op zoek naar versterking in de vorm van een redacteur (v/m). Naast contacten met leden en het motiveren tot schrijven is vooral het doorlezen en commentariëren van de binnenkomende teksten op taal en grammatica een belangrijke taak. Inhoudelijke vogelkennis is meegenomen maar niet direct een voorwaarde bij de redacteur. Heb je interesse of vragen neem gerust vrijblijvend contact op met Jan. Een nummer meedraaien om te zien wat het inhoudt behoort tot de mogelijkheden.

Jan Schoppers
vlerkredactie@gmail.com of
jan.schoppers@sovon.nl

Ringterugmeldingen 13

Weer een gevarieerde reeks terugmeldingen, hoewel de grote en aan water gebonden soorten wel de overhand hebben. Door Erik Lam werd ik getipt over een gevonden Slechtvalk bij de vuilverbranding. Peter van Geneijgen gemaïld of hij daar meer van af weet. Ja, dat is een leuke! Daar kan ik inderdaad meer over vertellen, reageerde hij enthousiast. Hieronder zijn prachtige relaas, een echt levensverhaal! Piet Schermerhorn, oud voorzitter van de VWG van 1986-88, woont tegenwoordig in Deventer en is daar heel actief in het veld, met als resultaat o.a. een gekleurde Tureluur. Opvallend is het ringproject naar het overwinteren van de Houtsnip in Engeland, waarbij één van de vogels tijdens de voorjaars trek onze regio aandeed. Alweer een Zwarte Ooievaar uit het oosten op bezoek in de Ooypolder en tot slot een toch niet zo honkvaste Grauwe Gans uit het zuiden bij Bergerden. Ringterugmeldingen zijn heel welkom bij de auteur en het hoeft niet persé heel ver of bijzonder te zijn. Dichtbij of van een gewone soort wordt ook met plezier ontvangen. De inzenders van deze editie worden hartelijk bedankt!

Slechtvalk Helgoland 4072216

Peter van Geneijgen kreeg deze Slechtvalk voor nader onderzoek naar de doodsoorzaak. Het onderzoek moet nog gebeuren maar het lijkt er op dat hij bezweken is aan verwondingen door een territoriumgevecht. Het was het territorium houdende mannetje bij de Vuilverbrander van AVR in Duiven. Op 17 januari werd hij dood gevonden op het terrein van de waterzuivering vlak bij de AVR (gevonden door een medewerker en bij mij gekomen via Martin Laarakker uit Westervoort). Hij had een oudere wond op

de bovenkant van zijn rechter onderarm en was behoorlijk vermagerd. Hij heeft precies dezelfde tekening als het mannetje bij AVR en ook dezelfde oude ringcombinatie uit Noordrijn-Westfalen. Hij is geringd door Michael Jöbgens op 7 mei 2002 op de schoorsteen van een aluminiumfabriek bij de monding van de rivier de Lippe in de Rijn bij Voerde. Hij was dus net in zijn 12e kalenderjaar toen hij dood ging. Het toeval wil dat ik hem al ooit in de handen heb gehad! Ik heb de jongen uit dat nest destijds uit de schoorsteen gehaald voor Michael. De afstand van de geboorteplaats naar AVR is 57 kilometer. Bij het naspeuren in mijn oude notitieboekjes is er nog het een en ander duidelijk geworden over zijn omzwervingen. Ik had al het sterke vermoeden dat het mannetje van AVR vóór 2008 in de uiterwaarden van de Rijn bij Angeren zat. Beide vogels hadden dezelfde, herkenbare tekening en dezelfde ringcombinatie die inmiddels (in 2008) al lang niet meer gebruikt werd. Bovendien was er geen overlap in de waarnemingen; toen hij weg was in Angeren zat hij bij de AVR. Mijn eerste waarneming bij Angeren was op 20 november 2002. Hij was toen nog in jeugdkleed en dat klopt dus precies met de leeftijd. In dat jaar zat er ook een volwassen vrouwtje met ringen uit Noordrijn-Westfalen. In 2003 zat er ook een volwassen vrouwtje maar is het niet duidelijk geworden of het nog steeds dezelfde was. Vanaf het voorjaar in 2004 t/m 14 maart 2005 zat er een ongeringde Scandinavische vrouw bij hem. Hij deed zijn best om haar tot broeden te verleiden maar dat werd niks en kort na 14 maart vertrok ze naar het hoge Noorden. Op 15 mei 2005 had hij weer een nieuwe partner; Een vrouwtje in het eerste volwassen

kleet (3kj) en weer met ringen uit Noordrijn-Westfalen (Helgoland 3133845). In 2006 en 2007 hebben ze gebroed in kraaiennesten in hoogspanningsmasten maar beide broedsels mislukten al in het eistadium. De leeftijd en tekening van deze vogel kloppen precies met die van het vrouwtje waarmee later gebroed werd op de AVR. Dat beteken dus dat het paar in het najaar van 2007 of het vroege voorjaar van 2008 gezamenlijk verhuisd is naar de AVR! Daar hebben ze samen nog eens twee mislukte broedpogingen gedaan. Op 4 april 2010 raakte dit vrouwtje ernstig gewond tijdens territoriumgevechten. Ze overleed later bij mij in de opvang. Zij was als nestjong geringd op 10 mei 2003 op een elektriciteitscentrale in Bergkamen-Heil in het Oostelijk Roergebied op 118 kilometer afstand van Duiven. Ze heeft in haar hele leven geen enkel jong groot gebracht door het gebruik van ongeschikte nestplaatsen. Er was in 2010 meteen een nieuw vrouwtje

maar ook in 2011 werd er niet succesvol gebroed. Alle broedpogingen waren in een u-vormige balk die op grote hoogte om de schoorsteen heen liep. Pas in 2012 kozen de valken voor de veel lager geplaatste nestkast en er vlogen voor het eerst twee jongen uit! Hierbij bleef het helaas voor dit mannetje: slechts twee jongen uit zeven broedpogingen! Kortom een lange geschiedenis met weinig nageslacht.

Tureluur 3M004339 N/YLR

De vogel is geringd 26 februari 2012 bij Dena, Meaño (Galicië) aan de westkust van Spanje net boven Portugal. De ringer Emilio Martínez Sabarís concludeerde dat het een volwassen vogel was (geslacht onbekend), dus geboren in 2010 of daarvoor. Linksboven kreeg de vogel de stalen ring en rechtboven een zwarte kleurring en onder drie namelijk geel, mint en rood. De vogel is na het ringen ruim 4 maanden niet meer gezien, maar

Tureluur 3M004339 N/YLR bij Bolwerksweiden, Deventer

vanaf 8 juli tot 19 november 2012 weer "terug" is op de ringplek. Wat is er gebeurd tussen ringdatum en juli? Is de vogel in het vroege voorjaar naar z'n broedgebied gevlogen, maar mislukt broedsel en weer snel terug naar Spanje? Of is hij misschien daar al die tijd gebleven en heeft dus overzomerd in het overwinteringsgebied. Op 23 en 24 maart 2013 wordt de vogel weer gezien door Piet Schermerhorn in de Bolwerkswieden bij Deventer. De afstand van de ringplek is 1564 km en de duur 319 dagen. <http://grupodeanelamentoandurinha.blogspot.com.es/2011/12/comeza-andar-o-proxecto-de-marcaxe-de.html>

Houtsnip London EY12508

Bij een onderzoek naar overwinterende Houtsnippen in Engeland werd op 12 februari 2012 deze vogel gevangen bij Norwich in ZO-Engeland. Zij kreeg de naam Woody en naast een ring een satelliet zender. Op 27 maart de eerste meldingen over het Kanaal en werd de vogel tweemaal opgepikt ten noordwesten van Apeldoorn. De eerste keer was bij Wenum-Wiesel op de beboste Veluwe en de tweede keer net buiten de Veluwe in de IJsselvallei bij Wiesel. De volgende melding is op 26 april in het noorden van Zweden bij Sunnersta. In de periode daarna verplaatst de vogel zich iets noordelijker bij Lycksele waar enkele tientallen meldingen worden doorgegeven. Uiteindelijk stoppen de signalen op 14 juni en had de vogel ruim 2200 km op de teller staan. Bij dit project had een deel van de vogels na het verlaten van Engeland een oostelijke koers naar Oost-Europa en Rusland en het andere deel een noordoostelijke naar Noorwegen en Zweden. De vogel die het verst vloog was Monkey tot diep in Rusland naar Lesosibirsk. Het signaal stopte op de najaarstrek bij Krasnoufmskiy

op 26 september toen er ruim 9000 km was afgelegd!

http://www.woodcockwatch.com/sponsor-a-bird-view.php?bird_id=112916

Zwarte Ooievaar PRAHA BX 21905 wit 646M

Op 24 september 2012 ontdekte Berend Voslamber een Zwarte ooievaar, in de stromende regen, met kleurring en inscriptie in de Erlecomse Polder. De vogel bleek geringd te zijn in het westen van Tsjechië bij Rotava (495 km). De vogel bleef in ieder geval tot eind september en vermoedelijk tot begin oktober in de Ooypolder. Lees het hele verhaal op pagina 32 van de Mourik <http://www.vogelwerkgroepnijmegen.nl/mourik/Mourik-2013-JG39-1-I.pdf>

Grauwe Gans NLA 8051780 groen ZPH

Marc de Bont zag samen met Peter Hoppenbrouwers op 30 maart 2013 deze Grauwe Gans bij Bergerden. De vogel was daar nog nooit eerder gezien. Dat was ook niet zo verwonderlijk want ze was op 5 juni 2010 bij Roermond geringd door Berend Voslamber als adult. Tussen beide data werd de vogel maar liefst 43 maal alleen in de omgeving van Roermond gezien (laatste 17 maart). Verrassend is het dan dat de vogel in ene 80 km noordelijker opduikt. De vraag is nu of ze ook gebroed heeft bij Bergerden of in de regio.

Jan Schoppers
Jan.Schoppers@sovon.nl

Nestkastencontrole op landgoed 'Het Jagershuis' periode 2008-2012

Inleiding

In 2008 ben ik begonnen met het controleren van nestkastjes voor hollenbroeders op landgoed 't Jagershuis in Wehl. De aanleiding hiervoor was het meedoen aan het RAS project voor Koolmezen van het Vogeltrekstation in Wageningen. RAS staat voor Retrapping Adults for Survival. Ik probeer in het broedseizoen zoveel mogelijk adulte broedvogels te vangen en deze te voorzien van een ring van het Vogeltrekstation. De gegevens worden gebruikt om de jaarlijkse overleving van adulte Koolmezen vast te stellen. In dit artikel een samenvatting van het broedsucces van de hollenbroeders over de periode 2008-2012. Aan bod komen o.a. bezettingspercentage van de nestkasten, legselgrootte en start van de eerste eileg.

Gebiedsomschrijving.

't Jagershuis maakt onderdeel uit van het aangesloten bosgebied het Stille Wald en Plakslag. Het bestaat uit een gevarieerd naald- en loofbos met hier en daar een rijke onderbegroeiing. In de 18de eeuw bestond het gebied nog volledig uit een uitgestrekt heidegebied. Door het gevolg van oorlogsschattingen werd de heide in 1824 verkocht. Jhr. Mr. L.C.J.C.F. van Nispen werd koper en liet de heide ontginnen. Vanaf 1850, als de prijs van eikenschors voor de leerlooierijen gaat stijgen, wordt ook de exploitatie van eikenhakhout interessant. Er worden een aantal percelen aangelegd, vermoedelijk 25 tot 30 ha, met een omloop van tien jaar. Het eikenhakhout lag op de betere gronden in het zuidwestelijk deel van het landgoed. Het eikenhakhout brengt rond 1900 niets

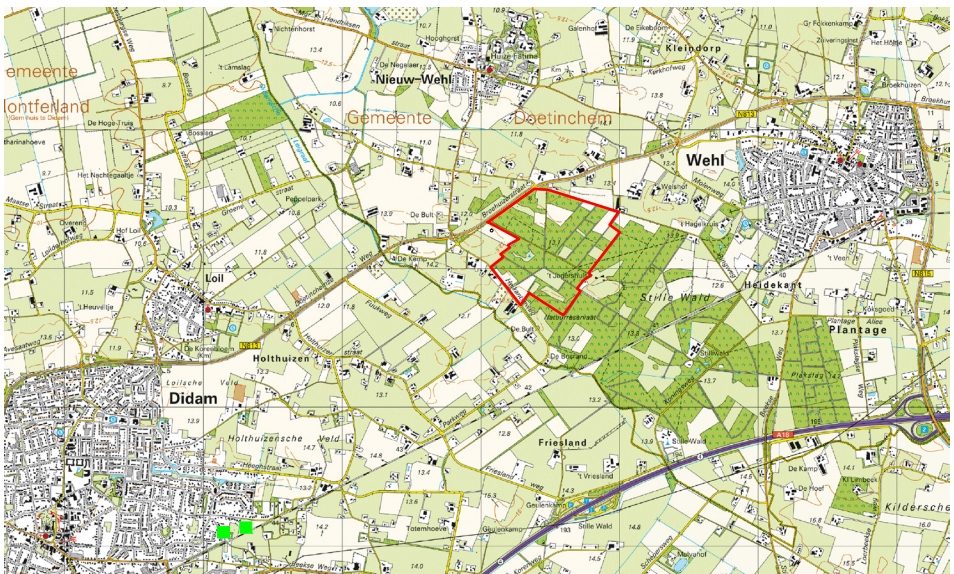
Foto: Maarten Hagenaar

Nestkast van het type Wageningen met metselwerk van Boomklever, 't Jagershuis, april 2009.

meer op en wordt dan deels spaartelgenbos. Daarnaast gaat men diverse naaldhoutsoorten uitproberen in kleine vakken en gemengde opstanden, zoals ook de Douglas die voor het eerst wordt aangeplant in 1903. Ook met loofhoutsoorten wordt geëxperimenteerd. En zo is het gevarieerde bosbeeld ontstaan zoals we het nu nog kennen. In het verleden was het gebied een stuk natter. Getuige de vele aanplant van bomen op rabatten. Thans heeft het gebied veel te lijden van verdroging. Een kenmerkende soort als de Nachtegaal is verdwenen. Nu bestaat het landgoed uit 45 ha verpachte landbouwgrond en ongeveer 95 ha bos, boswegen en erf. Het bos is particulier eigendom en wordt beheerd door Rentmeesterkantoor Witte BV te Hoog-Keppel. Bijzondere broedvogels die kunnen worden aangetroffen op het landgoed zijn Sperwer, Appelvink, Bonte vliegenvanger, Vuurgoudhaan en Kleine bonte specht.

De nestkasten

In totaal hangen er op het landgoed 't Jagershuis 75 nestkasten. Hiervan waren er 58 stuks van het zogenaamde type Wageningen: houten kasten met een vaste ophanglat bedoeld voor mezen, Bonte vliegenvanger en Boomklevers. De kasten hebben een invliegopening van 30 mm, tien stuks zijn van hetzelfde model maar dan met een vliegopening van 28 mm speciaal voor de Zwarte mees en Pimpelmees. Verder zijn er vijf kasten opgehangen voor Spreeuwen. Deze zijn een slag groter dan het type Wageningen en hebben een invliegopening van 40 mm. In 2010 is er ook een nestkast opgehangen voor een Bosuil en een speciale nestkast voor een Groene specht. De kasten hangen op een hoogte van plusminus 2,5 m aan bomen die voor de bosbouw geen directe waarde hebben. Bij 't Jagershuis hingen in het verleden ook een aantal nestkasten, deze zijn in 2009 en 2010

Figuur 1. Ligging van het onderzoeksgebied 't Jagershuis.

	2008	2009	2010	2011	2012	langjarig gemiddelde
Winter (dec-feb)						
Algemeen	Zeer zacht, zeer zonnig en de normale hoeveelheid neerslag	Koud, zeer zonnig en droog. Koudste winter in 12 jaar	Koud en de normale hoeveelheid neerslag en zon. Sneeuwrijke winter was koudste in 14 jaar	Vrij koud, vrij droog en de normale hoeveelheid zon. December maakte de winter vrij koud	Zacht, zonnig en vrij nat. Zachte winter getekend door opmerkelijke koude golf	
Temperatuur	5,1 °C	2,2 °C	1,1 °C	2,3 °C	4,1 °C	3,3 °C
Neerslag	194	136	201	165	244	196
Zonuren	250	229	179	183	235	199
Lente (maart april mei)						
Algemeen	Zeer zacht, zeer zonnig en de normale hoeveelheid neerslag	Zeer zacht, zeer zonnig en gemiddeld over het land vrij droog	Zeer zonnig, droog en de normale temperatuur. Maart en april zacht, mei zeer koel	Extreem droog en zonnig, zeer zacht. Droogste voorjaar in 100 jaar	Zacht, gemiddeld over het land droog en aan de zonnige kant	
Temperatuur	10,2 °C	10,8 °C	8,9 °C	11,0 °C	10,4 °C	9,5 °C
Neerslag (in mm)	175	142	132	49	183	172
Zonuren	590	625	597	713	535	517

Tabel 1. Weersomstandigheden 2008-2012

allemaal vervangen en worden ieder jaar netjes schoongemaakt aan het einde van het broedseizoen.

Controles

Elk jaar start ik rondom 1 april met de controles van de nestkasten. De nestkasten worden de eerste weken om de zeven tot tien dagen gecontroleerd. Op deze manier kan goed de start van de 1e eileg en de legselgrootte worden bepaald. Wanneer de nestjongen tussen de zeven en tien dagen oud zijn krijgen ze een ring om de poot van het Vogeltrekstation, daarna worden ze niet meer gestoord door mij. Wanneer de jongen zijn uitgevlogen vind er een nacontrole

plaats. De nestkast wordt schoongemaakt en het oude nest wordt grondig uitgeplozen op achtergebleven dode jongen en of eieren. Dit is van belang om het broedsucces goed te kunnen bepalen. Het is eerlijk gezegd ook het minst leuke onderdeel van het controleren van nestkasten. Meestal bevat het oude nest vlooiën en ander ongedierte die mij ook aardig vinden. Per nestkast worden alle waarnemingen genoteerd in een controleboekje. De controles worden allemaal verwerkt en ingevoerd in de digitale nestkaart van Sovon.

Vogelsoort	2008	2009	2010	2011	2012
Koolmees	16	29	41	35	48
Pimpelmees	3	9	19	17	17
Bonte vliegenvanger	2	0	0	1	1
Boomklever	0	2	4	1	5
Zwarte mees	0	0	0	1	0
Totaal aantal eerste broedsels	21	40	64	55	71
Totaal aantal nestkasten	30	53	75	74	75
Bezettingspercentage	70%	75%	85%	74%	95%

Tabel 2. Het aantal eerste broedsels op landgoed 't Jagershuis periode 2008-2012.

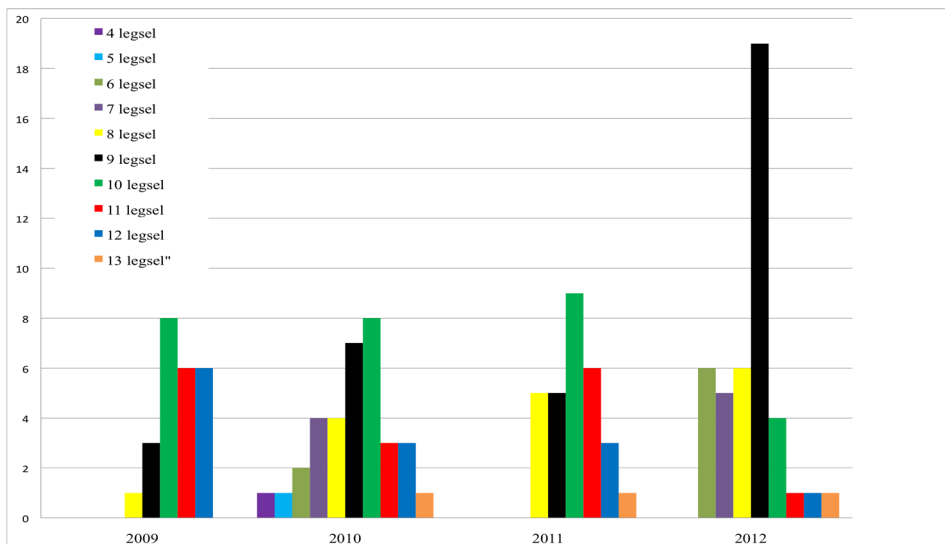
Het weer

Het weer speelt een belangrijke rol in het broedsucces van holenbroeders. Tabel 1 is een overzicht met daarin opgenomen de belangrijkste weerparameters over de periode 2008-2012. (bron: www.knmi.nl/klimatologie/maand_en_seizoenoverzichten/seizoen/) Over het algemeen kan je stellen dat bij kou en veel neerslag de vogels later overgaan op de eerste eileg. Er zijn natuurlijk nog meer factoren. Een strenge winter in combinatie met weinig voedsel (beukennoten) zorgt ervoor dat de vogels

in een slechtere conditie beginnen aan het broedseizoen. Extreem was het voorjaar van 2012. In maart startten toen de eerste vogels al met het leggen van eieren. April viel er veel neerslag en daalde de temperatuur. Veel vogels stopten met het leggen van eieren en lasten noodgedwongen een broedstop in. Bij veel neerslag met lage temperaturen, wanneer de vogels jongen hebben, gaan er vaak veel jongen dood. Het is een combinatie van weinig voedsel, veel energie verlies en in de regen is het lastig voedsel zoeken.

Pimpelmees op twaalf eieren, 't Jagerhuis, 2011

Figuur 2a. Legselgrootte Koolmees 2009-2012

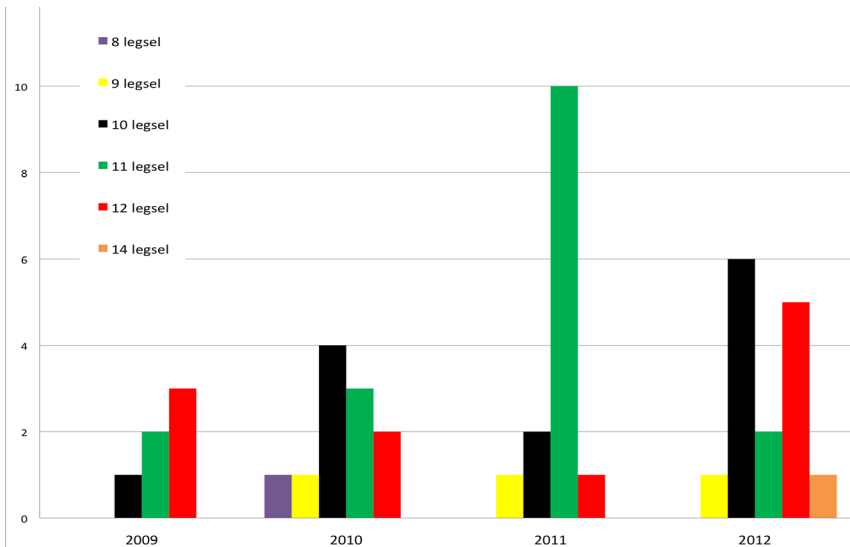
Aantal 1^e broedsels en bezettingspercentage

In tabel 2 treft u een overzicht aan van het aantal eerste broedsels en het bezettingspercentage over de periode 2008-2012. De Koolmees en Pimpelmees maken graag gebruik van de nestkasten. Boomklever is sinds 2009 elke jaar aanwezig maar wel duidelijk in lagere aantallen. Bonte vliegenvanger en Zwarte mees worden zeker niet jaarlijks aangetroffen. De Zwarte mees slechts eenmaal in 2011, terwijl er toch meerdere paren zingend worden aangetroffen in het bos. Een trend die ook landelijk is vastgesteld dat er steeds minder Zwarte mezen worden aangetroffen in nestkasten. Zouden de aantallen soms ook teruglopen? Het bezettingspercentage varieert van jaar op jaar. Meestal ligt het tussen de 70 en 80%. Extreme uitschieter was 2012 waar maar liefst in 95% van de nestkasten een nest met ten minste één ei werd aangetroffen. Een nestkast met alleen een nest of een beetje nestmateriaal wordt niet meegenomen in het bezettingspercentage.

Soms maken de holenbroeders nog een zogenaamd tweede broedsels. In de onderzoeksperiode is dit niet veel voorgekomen. Bovendien mislukten al deze nesten wanneer er nog gebroed werd of wanneer de jongen net uit de eieren kwamen. In 2011 lukte het twee paar Koolmezen om een succesvol tweede broedsel groot te brengen. De Zwarte Mees probeerde het ook, maar zijn poging mislukte in de eifase. Van de Pimpelmees, Boomklever en Bonte Vliegenvanger is dit nog nooit vastgesteld op het landgoed. De gegevens van de tweede broedsels zijn in dit artikel verder buiten beschouwing gelaten.

Legselgrootte en eerste eilegdata 2009-12

De timing om te beginnen met het leggen van de eieren is voor de Kool- en Pimpelmezen van groot belang. Wanneer de jongen uit de eieren gekomen zijn, moet er immers genoeg voedsel voor handen zijn om de jongen mee te voeden. Voor het bepalen van de eerste eilegdatum en

Figuur 2b. Legselgrootte Pimpelmees 2009-2012

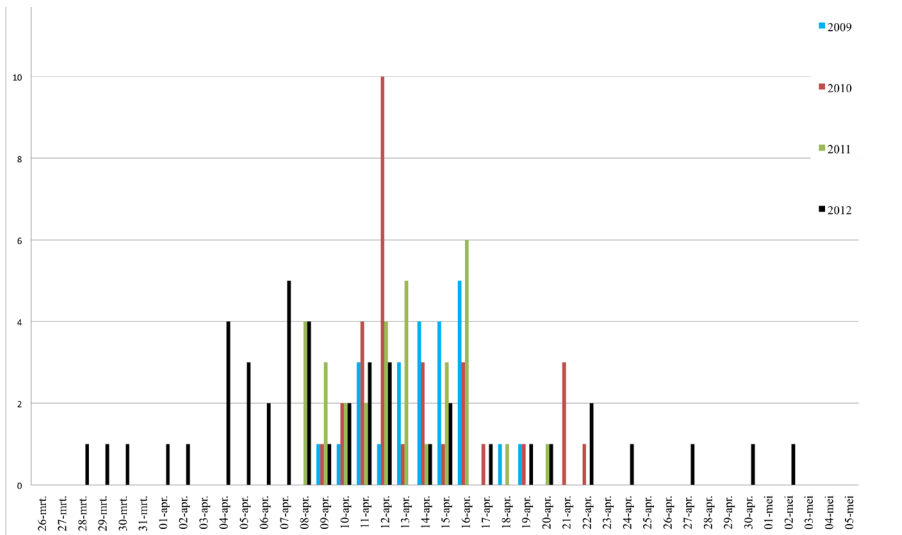
legselgrootte is geen gebruik gemaakt van de het jaar 2008, omdat er toen niet wekelijks is gecontroleerd en er te weinig betrouwbare data voorhanden zijn. In deze paragraaf worden alleen de resultaten van de Kool- en Pimpelmees besproken.

In tabel 3 (pagina 108) is opmerkelijk dat de gemiddelde eerste eilegdatum voor de Koolmees over de periode 2008-2012 dicht bij elkaar liggen. Er zit maximaal drie dagen verschil in. Kijken we echter na de eerste eilegdatum dan zien we 2012 er uitspringen. Op 29 maart werd het eerste ei aangetroffen van de Koolmees. Dit is tien dagen eerder dan in eerdere jaren.

In figuur 2a treffen we de legselverdeling per jaar aan van de Koolmees. Een legsel wordt als compleet beschouwd wanneer er ten minste tijdens een controle warme eieren of een broedende vogel op werd aangetroffen. Legsels die voor die tijd werden verlaten zijn niet meegenomen in dit overzicht. Wanneer een mees broedend wordt aangetroffen dan

kun je voorzichtig met je vinger het beestje even aan de kant duwen. Dat vinden ze over het algemeen niet zo erg. Sommige kennen je al van het jaar eerder en gaan uit zichzelf al aan de kant en zo kun je mooi het aantal eieren tellen. Pak een mees nooit van de eieren af, de kans is groot dat het nestje verlaten wordt.

Uit de grafiek blijkt dat vooral een 10-legsel ieder jaar licht favoriet is. Echter 2012 vormt wederom een uitzondering op die regel. Bijna de helft van alle broedparen (n=19) produceerde een 9-legsel. In andere jaren zien we een mooiere verdeling van de legselgroottes. Verder valt op dat in 2010 en 2012 er relatief veel kleine legsels werden geproduceerd t.o.v. andere jaren. In tabel 3 zien we dit ook weer mooi terug in de gemiddelde legselgrootte. Het gemiddeld aantal eieren kan van jaar op jaar sterk verschillen en ligt tussen de 8,33 en 10,67 per legsel. Een verschil van ruim twee eieren dus.

Figuur 3a. Eerste eilegdatum per broedgeval van de Koolmees, 26 maart tot 5 mei 2009-2012

In figuur 3a is van ieder paar Koolmees de eerste eilegdatum vastgelegd over de periode 2009-2012. Wederom springt het bijzondere broedseizoen 2012 er uit. Een enorme spreiding van het legbegin. Het lijkt erop dat in jaren waarbij de gemiddelde legselgrootte aan de lage kant is de spreiding in het begin van het leggen van eieren ook groter is. Dit zien we ook terug in de jaren 2010 en 2012. Wat verder opvalt, is het broedseizoen in 2010 toen op 12 april maar liefst tien broedparen begonnen met het leggen van de eieren.

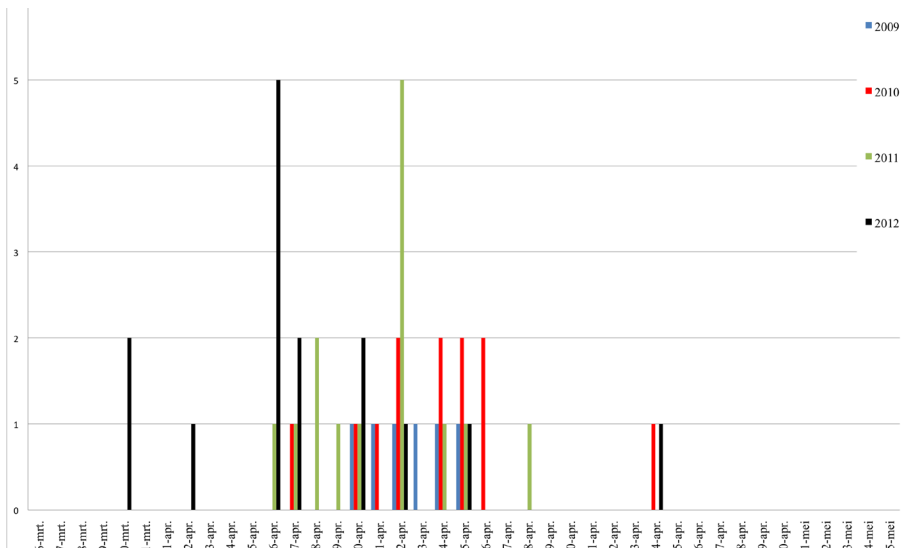
De legselverdeling van de Pimpelmees treft u aan in figuur 2b. Pimpelmezen leggen meer eieren dan de Koolmezen. Er zit in de legselverdeling ook niet veel spreiding. In de periode 2009-2012 kozen de meeste Pimpels ervoor om een legsel te produceren tussen de negen en twaalf eieren. Verder zien we in 2011 een piek bij de nesten met elf eieren, maar liefst tien van de veertien paar Pimpelmezen gaven de voorkeur aan een 11-legsel.

In andere jaren is er niet een voorkeur.

In figuur 3b zien we de start van alle Pimpelmezen met de eerste eileg over de periode 2009-2012. We zien eigenlijk hetzelfde beeld als bij de Koolmees. Het broedseizoen 2012 laat t.o.v. andere broedseizoenen een grote spreiding in de start van het leggen van de eieren zien.

Broedbiologisch overzicht over 2008-2012

In tabel 3 treft u een broedbiologisch overzicht aan met het broedsucces van de vier meest voorkomende soorten over de periode 2008-2012. Van de Zwarte mees is zo weinig data beschikbaar dat deze buiten het overzicht gehouden is. Alleen de broedbiologische gegevens van de nesten die meer dan tweemaal in de broedperiode gecontroleerd zijn, worden meegenomen in dit overzicht. Dit is om een zuiver beeld te krijgen van het broedsucces. Van een nest waar je alleen acht jonge Koolmezen ringt heb je niet genoeg waarnemingen om de

Figuur 3b. Eerste eilegdatum per broedgeval van de Pimpelmees, 26 maart tot 5 mei 2009-2012

eerste eilegdatum en exacte legselgrootte te bepalen. Alle broedgegevens zijn ingevoerd in het digitaal nestkaartenprogramma van Sovon Vogelonderzoek Nederland. De verzamelde gegevens gaan dus niet verloren en kunnen worden gebruikt voor onderzoek naar bijvoorbeeld de verandering van het klimaat, reproductie enz.

In tabel 3 valt verder op dat het broedsucces van de Koolmees van jaar op jaar grote verschillen toont. De Pimpelmees is echter redelijk constant. Opvallend is het broedseizoen 2010. In dat jaar had ik te maken met een Steen- of Boommarter in het gebied. Bijna alle nestkasten werden systematisch geplunderd door de marter. De marter is een lenig en handig roofdier. Hij gaat met zijn poot in de invliegopening en probeert een broedend vrouwtje van het nest te "hengelen". Soms trof ik een dood vrouwtje aan op een nest met eieren of kleine jongen. Meestal waren de jongen ook al overleden. Gelukkig had ik in 2011 en 2012 geen last

meer van predatie door marters. In 2012 speelde wel het weer een belangrijke factor in het broedsucces. Er viel veel neerslag en het was koud waardoor veel jongen stierven in de nestkast.

Dankwoord

Een bijzonder woord van dank aan het rentmeester kantoor De Witte BV te Hoog-Keppel voor het verlenen van toestemming voor het ophangen van de nestkasten. De heer Moorman en de beheerder van de camping de prettige samenwerking en het gestelde vertrouwen. Zonder hun welwillende medewerking zou dit artikel nooit tot stand zijn gekomen. Wie mee wil met controleren van de nestkasten kan contact met me opnemen.

Maarten Hageman
0316-226901
m.hageman11@upcmail.nl

Literatuur

Jaarverslag broedseizoen 2010. Landelijk netwerk voor studies aan nestkastbroeders.

Koolmees					
	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal nesten	16	24	37	32	44
Vroegste 1e eileg datum	11-apr	09-apr	09-apr	08-apr	29-mrt
Gemiddelde eerste eilegdatum	16-apr	14-apr	14-apr	13-apr	12-apr
Laatste 1e eilegdatum	26-apr	19-apr	24-apr	20-apr	02-mei
Aantal gelegde eieren	133	256	288	290	366
Aantal exact vastgestelde legselgrootte (n)	16	24	31	30	43
Minimaal aantal gelegde eieren	4	8	6	8	6
Maximaal aantal gelegde eieren	10	13	13	13	13
Gemiddeld aantal gelegde eieren	8,33	10,67	9,29	9,6	8,51
Aantal uitgevlogen jongen	110	233	107	278	257
Maximaal aantal uitgevlogen jongen/broedsel	9	12	11	13	10
Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen/broedsel	6,87	9,71	2,89	8,68	5,84
% uitgevlogen (broedsucces)	82,7	91,02	37,84	95,86	70,2

Boomklever					
	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal nesten	0	2	4	1	2
Vroegste 1e eileg datum		04-apr	11-apr	08-apr	01-apr
Gemiddelde eerste eilegdatum		07-apr	11-apr	08-apr	04-apr
Laatste 1e eilegdatum		10-apr	11-apr	08-apr	07-apr
Aantal gelegde eieren		17	9	8	14
Aantal exact vastgestelde legselgrootte (n)		2	1	1	2
Minimaal aantal gelegde eieren		7	9	8	6
Maximaal aantal gelegde eieren		10	9	8	8
Gemiddeld aantal gelegde eieren		8,5	9	8	7
Aantal uitgevlogen jongen		17	9	6	14
Maximaal aantal uitgevlogen jongen/broedsel		10	9	6	8
Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen/broedsel		8,5	2,25	6	7
% uitgevlogen (broedsucces)		100	25	75	100

Tabel 3. Broedbiologische gegevens van vier soorten in 2008-2012

Karakteristiek nest Boomklever, 't Jagershuis, 2011

Zwarte mees op nest, 't Jagershuis, 2011

Pimpelmees	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal nesten	3	6	13	14	15
Vroegste 1e eileg datum	09-apr	10-apr	07-apr	06-apr	30-mrt
Gemiddelde eerste eilegdatum	13-apr	13-apr	14-apr	11-apr	08-apr
Laatste 1e eilegdatum	16-apr	16-apr	24-apr	24-apr	25-apr
Aantal gelegde eieren	36	68	114	151	165
Aantal exact vastgestelde legselgrootte (n)	3	6	11	14	15
Minimaal aantal gelegde eieren	11	10	8	9	9
Maximaal aantal gelegde eieren	13	12	12	12	14
Gemiddeld aantal gelegde eieren	12	11,33	10,36	10,78	11
Aantal uitgevlogen jongen	31	65	58	133	143
Maximaal aantal uitgevlogen jongen/broedsel	11	12	11	12	13
Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen/broedsel	10,33	10,83	4,46	9,5	9,53
% uitgevlogen (broedsucces)	86,11	95,68	46,15	88,13	86,66

Bonte Vliegenvanger	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal nesten	2	0	0	1	1
Vroegste 1e eileg datum	01-mei			12-mei	03-mei
Gemiddelde eerste eilegdatum	02-mei			12-mei	03-mei
Laatste 1e eilegdatum	03-mei			12-mei	03-mei
Aantal gelegde eieren	14			6	7
Aantal exact vastgestelde legselgrootte (n)	2			1	7
Minimaal aantal gelegde eieren	7			6	7
Maximaal aantal gelegde eieren	7			6	7
Gemiddeld aantal gelegde eieren	7			6	7
Aantal uitgevlogen jongen	14			6	7
Maximaal aantal uitgevlogen jongen/broedsel	7			6	7
Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen/broedsel	7			6	7
% uitgevlogen (broedsucces)	100			100	100

vervolg van Tabel 3. Broedbiologische gegevens van vier soorten in 2008-2012

IJsvogels houden dapper stand ondanks vrij koude winters; de IJsvogelaars nemen wel toe!

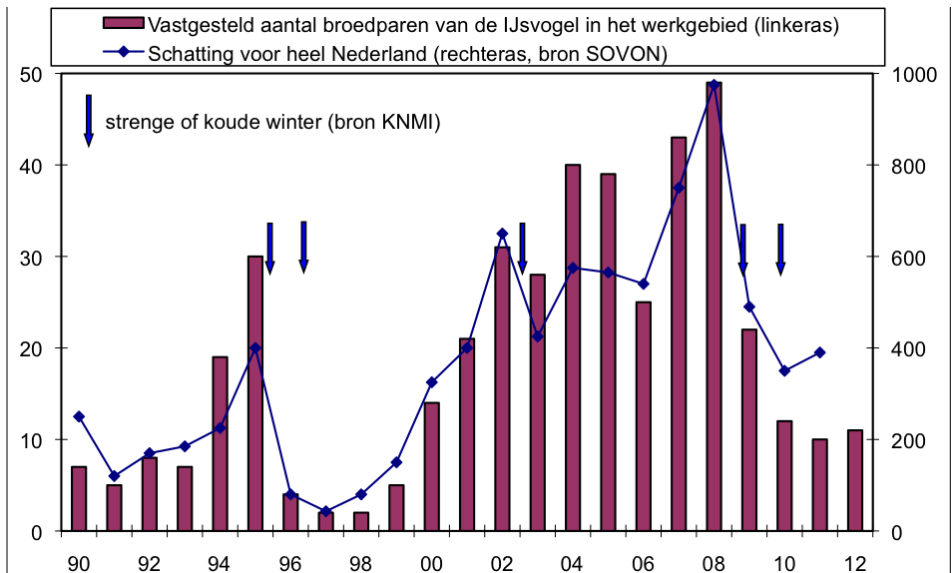
De meeste vogelaars weten wel dat onze IJsvogels geen trekvogels zijn waardoor ze het in koude winters moeilijk kunnen hebben. Als er ijs ligt op je favoriete visplekje moet je ergens anders naar toe of je moet het van je vetreserves hebben, maar dat hou je natuurlijk niet zo lang vol. Het is duidelijk dat de IJsvogelstand sterk afhankelijk is van het winterweer.

Na een reeks zachte winters konden we in 2008 een recordaantal van 49 territoria in ons werkgebied noteren. Maar toen kwamen twee koude winters waardoor er in 2010 nog maar 12 territoria over bleven. Van de drie winters daarna waren er twee vrij koud waardoor de populatie zich niet kon herstellen. Gelukkig hielden de overgebleven IJsvogels dapper stand want de laatste

jaren is het aantal territoria niet onder de 10 gekomen. Ook in 2013 hopen we weer in de dubbele cijfers te eindigen.

De grafiek brengt de invloed van koude winters op de IJsvogelstand goed in beeld. De eerste decade van deze eeuw hebben we gemiddeld 31 territoria vastgesteld. De laatste drie jaar lag dit gemiddelde op 11. Wat betreft het aantal broedparen zitten we dus de laatste paar jaar op een redelijk laag niveau in vergelijking met de beginjaren van deze eeuw.

Het is wel leuk om te zien dat het aantal waarnemingen de laatste jaren wel steeds hoog is; dankzij waarneming.nl. Dankzij dit fenomeen kwamen we in contact met honderden nieuwe IJsvogelaars; mensen die

een IJsvogelwaarneming doorgaven.

Voor het digitale tijdperk waren het vrijwel uitsluitend de leden van de vogelwerkgroep die in het archief terecht kwamen. Door de digitale ontwikkelingen kan nu iedereen die dat wil zijn waarnemingen delen met de rest van de wereld en daar wordt dus dankbaar gebruik van gemaakt.

In totaal heb ik nu ongeveer 7300 IJsvogelwaarnemingen verzameld uit ons werkgebied (t/m 31 december 2012). De oudste waarneming is ook de meest bijzondere. In het boek "Vogels in het hart van Gelderland" wordt een Bandijsvogel beschreven die in 1899 bij De Steeg geschoten is. Alle andere meldingen gaan over de "gewone" IJsvogel; *Alcedo Atthis*. De waarnemingen zijn gedaan door 985 verschillende waarnemers. Er zijn zeven waarnemers die meer dan 100 meldingen doorgegeven hebben; Remco

Wester, Jan Schoppers, Frans Goudart, Han Derks, Vincent de Boer, Arjan Hell en Roy Verhoef. De drie laatstgenoemde waarnemers hebben ieder meer dan 300 waarnemingen op hun naam staan. De top 7 is samen goed voor ruim 30% van alle waarnemingen. Er zijn 27 waarnemers die in minimaal 10 verschillende jaren de Blauwe Flits zagen.

Uit deze grafiek blijkt duidelijk dat er de laatste jaren meer meldingen worden doorgegeven in verhouding tot het aantal territoria. Vanaf 2007 zijn de waarnemingen verzameld van gemiddeld 150 IJsvogelaars. Het topjaar 2008 spande ook in dit opzicht de kroon met 168 verschillende waarnemers. In dit recordjaar zijn 901 waarnemingen doorgegeven. 2012 is het tweede jaar dat ik meer dan 800 losse waarnemingen heb kunnen verzamelen. Als het zo doorgaat komt de 10.000ste waarneming al snel in de

Foto: Jos van de Leijgraaf

IJsvogel, Elderveld, 14 januari 2012

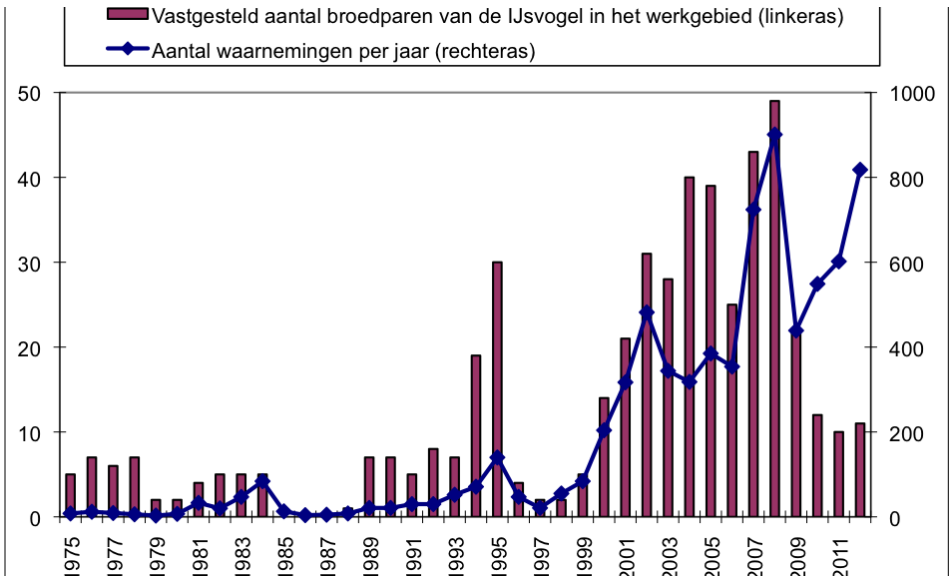
kijker!

Blijf uw waarnemingen insturen via www.sovon.nl (broedgevallen) en op onze eigen website via www.waarneming.nl (losse waarnemingen). De laatste in het voorjaar en zomer met een zo hoog mogelijke broedcode.

Roy Verhoef
roy.verhoef@live.nl

Ijsvogel, Elderveld, 14 januari 2012

Roofvogeltrek over Elten in 2012

Het najaar van 2012 was een gedenkwaardig jaar. Hieronder een verslag per week welke in vergelijkbare vorm op www.vogelwerkgroeparnhem.nl staat onder Roofvogeltrek/Overzicht 2012. Onder Doortrekgrafieken staan ze bijgewerkt t/m 2012. Op www.trektellen.nl zijn de aantallen per dag ingevoerd en zijn ook foto's van soorten en de telpost te vinden.

Week 31: 30 juli-5 augustus

In deze eerste week werd er op 3 dagen geteld goed voor bijna 17 uur. De spits werd afgebeten door Rob Vogel met een telling op 29 juli, de dag voor het begin van deze standaardweek waarin 2 tellingen werden gedaan. Af en toe viel er een bui en de wind kwam vooral uit W-richtingen. De totalen: Wespendif 5, Zwarte wouw 1 (ad op 29 juli), Bruine kiekendief 3, Sperwer 1, Buizerd 1, Torenvalk 1, Roodpootvalk 1 (man, ad), Boomvalk 2, Zwarte ooievaar 1 (ad) en Ooievaar 36. Nou dat was nog eens een mooi begin met veel soorten. De Roodpootvalk was de op 3 na vroegste vanaf 1996. De 3 Bruine kiekers waren het hoogste aantal op een dag (was 2) in de eerste week. De 36 Ooievaars was het op één na hoogste aantal (110 op 28 aug 2004) op een dag. Op de telpost was er een depot van compost.

Week 32: 6-12 augustus

Aanwezig waren we op 4 dagen samen goed voor bijna 20 teluren. De wind was eerst NW maar draaide later in de week naar O en het was meest droog. Gezien werden Wespendif 13, Rode wouw 1 (juv), Bruine kiekendief 1, Sperwer 3, Buizerd 2, Torenvalk 2, Boomvalk 1 en Ooievaar 14. Wederom een soortenrijke week. De Rode wouw was de op één na (1

aug 2000) vroegste. Verder leuk waren de vlinderende Wespendifen, 1 Slechtvalk en een nieuwsgierige Wezel. De compost was over het land verspreid en de telpost lag er weer strak bij.

Week 33: 13-19 augustus

Alweer de derde week en daarin werden 4 tellingen gedaan van bijna 21 uur. Het weer was goed en de wind meest uit ZO en op de laatste twee dagen steeg de temperatuur naar tropische waarden. Op die twee dagen was de telpost bezet, vooral in de schaduw, en de zweetdruppels waren niet voor niets. Wespendif 28, Rode wouw 1 (juv), Bruine kiekendief 1, Sperwer 2, Buizerd 1, Torenvalk 4, Boomvalk 3 en Ooievaar 11. Ter plaatse op de laatste dag maar liefst 12 Wespendifen en de hele week een Slechtvalk. De Rode wouw was de op drie na (zie week eerder en 17 aug 2002) vroegste. De topdag was de zondag met maar liefst 16 Wespendifen, waarmee het de op 10 na beste dag was voor de soort. De soort lijkt een goed jaar te hebben want de aantallen zijn duidelijk hoger dan we normaal zien. Ook weer een soortenrijke week en we kunnen stellen dat alleen voor deze periode Visarend en Grauwe Kiek nog ontbreken.

Week 34: 20-26 augustus

Op slechts 2 dagen werd er een telling uitgevoerd samen in totaal 11 uur. De wind kwam voornamelijk uit ZW-richtingen en de meeste neerslag viel op de laatste dag. De totalen: Wespendif 11, Sperwer 1 en Boomvalk 1, alles gezien op de vrijdag. Jammer genoeg stond er niemand op de zaterdag (achteraf best leuke dag) of de dagen voor vrijdag.

Week 35: 27 augustus-2 september

In de laatste week van augustus werd er op 3 dagen een telling gedaan samen goed voor ruim 21 teluren. De wind kwam vooral uit W- en ZW-richtingen met uitzondering van de eerste en laatste dag toen het bijna Z was. Over het algemeen was de kracht zwak 1 tot 2 soms 3. De totalen: Wespendif 15, Bruine kiekendif 1, Sperwer 4, Buizerd 10, Visarend 2, Torenvalk 2, Boomvalk 4 en Ooievaar 2. De beste dag was de woensdag toen er o.a. 13 Wespendifieven werden genoteerd en ook de dag dat de windkracht 3-4 haalde. Thermiek was er op veel dagen aanwezig maar daarnaast blijkt ook de wind belangrijk. De Wespendif stevent af op een bovengemiddeld jaar, wat na een aantal magere jaren een mooi begin is van dit seizoen. Verder leuks waren ter plaatse een Paapje en Slechtvalk en een overvliegende Goudplevier en Gierzwaluw. September is altijd de soortenrijkste maand en de eerste 2 dagen hebben al een voorzetje gegeven.

Week 36: 3-9 september

In de eerste volledige week van september werd er op 3 dagen een telling uitgevoerd samen goed voor 19 uur. Het was de hele week droog en de wind kwam vooral uit W-richtingen maar ook N en Z kwamen voor. De temperatuur was de hele week iets boven 20° C, maar in het weekend ging het kwik nog bijna naar 30° C. De totalen: Wespendif 6, Bruine kiekendif 2, Blauwe kiekendif 1, Sperwer 7, Buizerd 11, Visarend 2, Torenvalk 4 en Boomvalk 3. Een soortenrijke week zoals we dat van september gewend zijn maar de aantallen vielen een beetje tegen. Voor de Wespendif is het seizoen al weer bijna afgelopen; bij een gemiddeld jaar zullen we in de komende weken nog enkele exemplaren zien. De kans is daarbij het grootst op jonge vogels, als die zijn uitgevlogen. Ander leuks waren een Tapuit en het eerste groepje Zwarte mezen. Er zijn ook signalen dat er weer Gaaien on the move zijn en of dat ook bij ons te zien is kunnen

Foto: Toon Scholten

Rode Wouw adult, Elten, 31 oktober 2012

we de komende weken beleven. Na een lange periode van mooi en stabiel weer zien we vaak dat het voortkabbelt zonder hoge aantallen, zeker als de wind ook uit ongunstige richtingen komt. In de komende dagen valt er enige neerslag maar in het weekend lijkt het droog te worden, grote kans dat de aantallen dan weer aantrekken.

Week 37: 10-16 september

Bijna 19 uur werd er geteld verdeeld over drie dagen. De wind kwam alleen uit W-richting en op een aantal dagen viel er wat neerslag. Gezien is er Wespendif 3, Bruine kiekendif 2, Sperwer 17, Buizerd 15, Visarend 1, Torenvalk 1, Smelleken 1 en Boomvalk 12. Het aantal Wespendifen dat nu nog volgt is op één hand te tellen. Op de zondag maar liefst 9 Boomvalken en dat is de op één na beste (is 12) dag ooit. Het eerste Smelleken werd op de zaterdag gezien en slechts 11 waren er vroeger in de voorgaande jaren. De Visarend was de 201e vanaf 1996 bij Elten, dus vorige week had we nr. 200. Het weer was nog steeds hetzelfde als de vorige week, waardoor er niet echt verandering kwam in de aantallen.

Week 38: 17-23 september

De hele week was het weer enigszins wisselvallig met op elke dag wel wat neerslag en meest kwam de wind uit ZW-richtingen. Op zaterdag was de wind NNW en op de zondag zelfs O. Dat was ook meteen de beste dag. Er is geteld op 3 dagen samen goed voor ruim 17 uur. De totalen: Wespendif 1 (juv), Bruine kiekendif 7, Sperwer 17, Buizerd 114, Visarend 2, Torenvalk 6, Ooievaar 6 en Lepelaar 12. Veruit de beste dag was de zondag (1e 100+ dag van het jaar) vooral ingegeven door het hoge aantal van 96 Buizerds. In de middag trok de wind aan en

dat resulteerde in mooie Buizerdtrek. Hoogst aantal Buizerd ooit t/m 23 sept, was 61 op 15 sept 2008 en 54 op 23 sept 2000. De zaterdag was een goede dag voor de Bruine kiekendif (5) waarbij er één samen met een Wespendif langskwam. Nog een aantal late Ooievaars passeerden op de woensdag en op de zaterdag werden op diverse posten in den lande Lepelaars gezien en verrassend ook bij Elten.

Week 39: 24-30 september

Op 5 dagen werd er geteld samen goed voor bijna 30 uur. De wind kwam uit Z-ZW-richtingen en op de meeste dagen viel er iets neerslag. De totalen: Rode wouw 1, Bruine kiekendif 4, Grauwe kiekendif 1, Havik 2, Sperwer 76, Buizerd 157, Visarend 6, Torenvalk 4, Smelleken 6 en Boomvalk 7. September staat te boek als de soortenrijkste maand maar dat kwam deze week pas echt naar boven. Hadden we ons er al bij neergelegd dat we geen Grauwe kiekendif meer zouden zien, kwam er op dinsdag toch nog één langs. Het was de elfde ooit en ook de laatste (was 16 sept 2011). Het was de beste week dit jaar voor de Visarend; september is de maand voor deze soort maar in sommige jaren worden ook in oktober nog flinke aantallen gezien. Dit najaar is dat dus heel goed mogelijk. Het was ook een goede week voor Sperwer en Buizerd met de beste dag zondag met resp. 39 en 70 ex. Voor 1 oktober de beste dag ooit voor de Sperwer (was 26 ex op 30 sept 2011) en voor Buizerd de op twee na beste (na 120 op 29 sept 2010 en de 96 op 23 sept jl). Ander leuks was trek van Zwarte mees, Appelvink, op twee dagen Casarca's, Beflijster en IJsgors.

Week 40: 1-7 oktober

In de eerste week van oktober werd er op 5 dagen geteld in ruim 28 uur. De wind was in de eerste 5 dagen ZW en de laatste 2 NW. Regen viel er vooral op woensdag t/m zaterdag. Op de zaterdag was er ook de EBW en die was in de ochtend nat maar in de middag klaarde het op, waardoor het toch nog een aardige dag werd. De totalen: Rode wouw 1, Bruine kiekendief 7 (500e ooit, dinsdag), Blauwe kiekendief 2, Sperwer 51, Buizerd 111, Visarend 2, Smelleken 4, Boomvalk 2 en Slechtvalk 2 (eerste trekkers dit seizoen). Negen soorten roofvogels is een mooi aantal voor begin oktober. De verwachte toename van Sperwer en Buizerd bleef uit door het wisselvallige weer. Voor de komende week zijn de kansen hoog omdat de weerverwachtingen vrij gunstig zijn. Zuid-Zweden zit nog onder invloed van een lage druk maar vanaf woensdag krijgt de hoge druk daar ook meer vat. Ander leuks deze week was Europese kanarie 1, Goudplevier 1, Grote zilverreiger 12, Tapuit 1, Paapje 1, Beflijster 2 en ter plaatse Visarend en Slechtvalk.

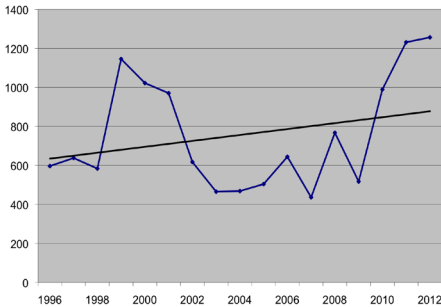
Week 41: 8-14 oktober

In de tweede week van oktober werd er op 6 dagen geteld goed voor ruim 31 uur telplezier. In de eerste vier dagen was de wind vooral O, maar in de laatste drie ZO-ZW. Neerslag viel er op donderdag t/m zaterdag. De totalen: Wespendif 1 juv (op 3 na laatste), Rode wouw 3, Zearend 1 (1kj op zondag), Blauwe kiekendief 4, Havik 1, Sperwer 106, Buizerd 289, Visarend 3, Torenvalk 6, Smelleken 6, Boomvalk 1 en Slechtvalk 2. Goede dagen waren de donderdag met 105 rovers en zondag met 213. Die laatste dag was ook de soortenrijkste (10) en de 12 soorten voor de week is bijzonder hoog.

Zo waren er late soorten als Wespendif en Boomvalk, maar de klapper was toch wel de Zearend op zondag. Het was de 8e ooit bij Elten en pas de 2e in de afgelopen 7 jaar. De vogel was iets eerder (14.20) gezien bij Zeddam door Edwin Witter en zijn Groningse vogelvrienden en om 14.40 passeerde de vogel oost van de telpost. De afgelegde afstand was $\geq 8,5$ km. De 67 Sperwers op zondag was de op 8 na beste dag ooit. Dat was ook wel nodig want tot op heden was het een beetje magertjes met deze vogeljager. Op woensdag werd de 300e Smelleken ooit genoteerd. De Boomvalk is een latertje maar in de voorgaande 16 jaar zijn er nog 9 na 14 oktober gezien. Vinken, lijsters en Veldleeuweriken deden het ook goed deze week. Verder leuk was een Klapekster ter plaatse op de laatste 2 dagen.

Week 42: 15-21 oktober

Het was een weekje wel, tjonge. Op 6 dagen een telling samen goed voor bijna 40 uur telplezier. Maar op voorhand was het weer niet ideaal want de wind was vooral ZW-Z de hele week en alleen de laatste dag NO, met bijna dagelijks neerslag. Echter de praktijk was anders met op 5 dagen 100+ en op vrijdag 400+ en op maandag bijna 700+ rovers. De totalen: Rode wouw 12, Blauwe kiekendief 3, Sperwer 495, Buizerd 1318, Torenvalk 4 en Smelleken 14. Bij de Sperwer ging maar liefst op 3 dagen het dagrecord (2x 105 en 166) over de kop en bij de Buizerd de derde dag (585 op maandag) ooit. De jaarrecords (is niet ons doel maar wel leuk) van Rode Wouw, Sperwer en wellicht ook weer Buizerd kunnen weer worden aangescherpt de komende weken. Met het mooie weer, dalende temperaturen en de oostenwinden heeft de komende periode waarschijnlijk meer voor ons in petto. Ook

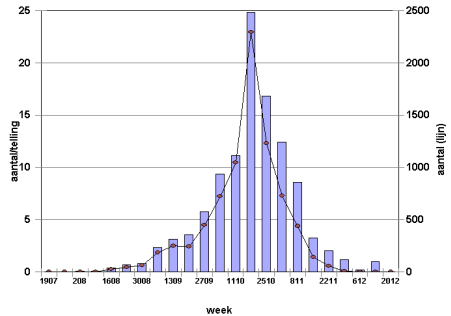

Figuur 1. Totaal per jaar van de Sperwer

andere soorten zoals Vink, Veldleeuwerik, Houtduif en lijsters deden het goed in deze week.

Week 43: 22-28 oktober

In deze laatste volledige oktoberweek werd er op 5 dagen geteld in ruim 29 uur. De wind was de hele week N-ONO, alleen de laatste dag draaide die naar ZW. Die laatste dag was ook de beste dag (258 rovers), maar de maandagmiddag deed er met 254 weinig voor onder. Echter er was ook een woensdag met slechts 2 roofvogels toen het nevelig en grijs was. De totalen: Rode wouw 3, Sperwer 85, Buizerd 536, Ruigpootbuizerd 1, Torenvalk 8, Smelleken 1, Slechtvalk 1 en Kraanvogel 15. Hoewel minder gepiekt ging het goed door met de trek van de eerste drie soorten. De Rode wouw is nu het beste jaar ooit met nu al 22 op de teller. De Ruigpoot zat in een bel van 40 Buizerds en was de eerste van het jaar en de 17e ooit. Opvallend waren Torenvalken in groepjes Buizerds. De Kraanvogels werden op zaterdag gezien heel ver weg in de BRD. De laatste dag (zondag) was waarschijnlijk het resultaat van de kleine opleving bij Falsterbo op zaterdag. Dat gebeurde ook weer bij Falsterbo op zondag, het resultaat daarvan kunnen we wellicht de komende dagen zien. De 35.000ste rover

Figuur 2. Seizoensverloop Sperwer

vanaf 1996 werd genoteerd op zondag, een prachtig resultaat! Leuk waren diverse Grote zilverreigers, 2 Witgat, 1 Beflijster en 1 IJsgors.

Week 44: 29 oktober- 4 november

In de eerste week met novemberdagen is er geteld op 4 dagen samen goed voor bijna 21 uur telplezier. De wind was alle dagen tussen Z en ZW en de kracht was wisselend. Bijna iedere dag viel er wat neerslag alleen op woensdag was het droog met een goede windkracht (3) en ook nog wat zon, dat was ook de beste dag. De totalen: Rode wouw 4 (alle op woe), Buizerd 203, Smelleken 2 en Slechtvalk 1. Verder leuks waren 1 Beflijster, 2 Kleine rietgans en 2 Raaf. Op woensdag werden 108 Buizerds genoteerd, wat de beste buizerddag is voor deze week. Van Rode wouw hebben we er nu 26 geteld, het hoogste aantal ooit. De 4 op woensdag de 31e is de op 5 na beste dag. Laat in seizoen want alle topdagen waren tot dusver tussen 9-15 oktober. Op zondag werden de 900ste Sperwer en de 2750ste Buizerd van het seizoen gezien. Beide stevenen af op een recordjaar en veel andere soorten hebben een bovengemiddeld jaar. Alleen Blauwe kiekendief en Slechtvalk blijven wat achter, maar dat zijn ook soorten die in november nog kunnen passeren.

soort	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Wespendief <i>Pernis apivorus</i>	11	18	69	92	117	43	193	31	81
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	-	-	-	-	1	1	-	3	4
Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	-	3	2	9	4	3	8	9	21
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	-	-	-	2	1	1	-	-	2
Slangenarend <i>Circaetus gallicus</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	3	11	4	43	38	45	23	13	20
Steppekiekendief <i>Circus macrourus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	10	2	2	6	14	28	27	11	20
Grauwe Kiekendief <i>Circus pygargus</i>	-	-	-	-	2	1	-	-	-
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	3	-	4	3	6	9	4	7	7
Sperwer <i>Accipiter nisus</i>	183	154	254	616	539	743	386	347	380
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	512	711	505	2258	1094	1762	1052	1006	1259
Steppebuizerd <i>Buteo buteo vulpinus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Arendbuizerd <i>Buteo rufinus</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Ruigpootbuizerd <i>Buteo lagopus</i>	-	-	-	1	-	-	4	1	1
Schreeuwarend <i>Aquila pomarina</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Visarend <i>Pandion haliaetus</i>	3	5	10	9	10	31	13	7	4
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	9	2	10	22	58	82	18	33	33
Roodpootvalk <i>Falco vespertinus</i>	4	-	1	10	10	11	9	1	7
Smelleken <i>Falco columbaris</i>	6	1	4	10	25	34	17	15	22
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>	13	19	12	60	57	31	32	16	39
Sakervalk <i>Falco cherrug</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	1	1	3	6	9	11	4	1	7
valk spec. <i>Falco spec.</i>	-	-	-	2	-	-	-	-	-
totaal	758	927	880	3150	1986	2836	1790	1502	1909
aantal soorten	12	11	13	16	17	16	14	16	18
Zwarte Ooievaar <i>Ciconia nigra</i>	-	-	1	15	7	3	-	11	4
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	1	2	2	4	-	5	2	5	124
Kraanvogel <i>Grus grus</i>	-	-	-	-	1	32	604	-	-
aantal tellingen	25	26	46	54	68	85	81	75	87
teluren	99	102	180	307	374	484	477	444	535

Tabel 1. Aantallen per jaar van roofvogels en enkele andere soorten bij Elten in 1996-2012

Eltenberg, 11 september 2013

soort	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	totaal
Wespendief <i>Pernis apivorus</i>	160	98	71	145	32	78	76	84	1399
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	1	-	2	-	1	-	6	1	20
Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	4	3	9	7	12	12	20	26	152
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	-	-	-	-	1	-	-	1	8
Slangenarend <i>Circaetus gallicus</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	27	31	5	43	44	53	71	28	502
Steppekiekendief <i>Circus macrourus</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	25	9	13	16	10	8	34	12	247
Grauwe Kiekendief <i>Circus pygargus</i>	-	-	-	1	2	2	2	1	11
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	6	3	4	5	5	6	8	6	86
Sperwer <i>Accipiter nisus</i>	384	431	304	521	325	742	771	924	8004
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	1253	1227	1398	1115	850	1638	2542	2786	22968
Steppebuizerd <i>Buteo buteo vulpinus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Arendbuizerd <i>Buteo rufinus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ruigpootbuizerd <i>Buteo lagopus</i>	1	-	-	-	1	1	6	1	17
Schreeuarend <i>Aquila pomarina</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Visarend <i>Pandion haliaetus</i>	16	8	2	18	6	6	48	18	214
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	36	46	49	48	32	99	91	42	710
Roodpootvalk <i>Falco vespertinus</i>	-	3	4	7	4	12	1	1	85
Smelleken <i>Falco columbaris</i>	15	25	18	11	6	32	47	35	323
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>	27	31	20	32	38	59	50	36	572
Sakervalk <i>Falco cherrug</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	6	11	7	7	8	16	13	6	117
valk spec. <i>Falco spec.</i>	-	-	-	-	1	-	2	-	5
totaal	1961	1927	1906	1976	1379	2765	3788	4008	35448
aantal soorten	14	14	14	14	18	16	16	17	23
Zwarte Ooievaar <i>Ciconia nigra</i>	1	1	-	2	1	2	5	1	54
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	3	3	-	48	65	33	81	69	447
Kraanvogel <i>Grus grus</i>	-	-	4	11	1	3		15	671
aantal tellingen	99	83	70	74	83	78	75	61	1170
teluren	576	467	376	421	443	489	422	306	6502

vervolg Tabel 1. Aantallen per jaar van roofvogels en enkele andere soorten bij Elten in 1996-2012

Eltenberg, 11 september 2013

Tellers bij Elten, 14 oktober 2011

Week 45: 5-11 november

Op 3 dagen werd er geteld in ruim 9 uur. De wind kwam uit W-Z en bijna dagelijks viel er wat neerslag. De totalen: Blauwe kiekendief 1, Havik 1, Sperwer 3, Buizerd 3 en Smelleken 1 (de op 6 na laatste ooit).

In de weken erna werd er nog op 2 dagen (6 uur) een telling gedaan. De totalen: Blauwe kiekendief 1, Havik 1, Sperwer 1 en Buizerd 15.

Na het goede jaar 2011 hadden we niet durven hopen op nog een dergelijk prachtig jaar. Maar liefst 17 soorten roofvogels werden er gezien. Een groot deel daarvan had een bovengemiddeld jaar met de meest opvallende Rode wouw, Sperwer en Buizerd. Onder gemiddeld waren Zwarte wouw, Roodpootvalk en Slechtvalk. Ondanks de goede jaren laat het aantal tellingen en uren een daling zien in de recente jaren. Voor het meten van de jaarlijkse aantallen is het belangrijk dat de inzet zoveel mogelijk

vergelijkbaar is. Ook voor het monitoren van leeftijd, geslacht, vlieghoogte en richting en invloed weer e.d. is dat belangrijk.

2013

Op het moment van schrijven kunnen we nu al spreken van een memorabel jaar. Op 25 en 26 augustus hadden we een recordgolf van Wespendienven over ZO-Nederland met bij Elten resp. 471 en 47 ex. Een filmpje van een groep van 90 op YouTube van Edwin Witter ging de hele wereld over. Ook op 6 september weer een opleving met 57 ex. In de eerste 2 weken zijn 5 Zwarte wouwen gezien. Door de O-wind werd ook al 6x een Roodpootvalk genoteerd. Kortom een mooi begin van bijzonder jaar. Assistentie en extra tellers zijn heel welkom en informatie is te verkrijgen bij de auteur.

Jan Schoppers
Jan.schoppers@sovon.nl

Landelijke Dag SOVON 2013

Zaterdag 30 november

De Reehorst, Ede

Ja, u leest het goed. De Landelijke Dag van Sovon Vogelonderzoek Nederland verhuist dit jaar naar een nieuwe locatie: De Reehorst in Ede!

De Reehorst is een uitstekend bereikbare locatie vrijwel naast station Ede-Wageningen met comfortabele lezingzalen en een professionele uitstraling.

De locatie mag dan nieuw zijn, de programmering is als vanouds gevuld met boeiende lezingen in diverse zalen en een natuurlijk een uitgebreide informatiemarkt.

De dag is gratis toegankelijk en bedoeld voor iedereen met een hart voor vogels en natuur.

Programma:

- Uitgebreide informatiemarkt met tal van kortingen en voordeeltjes
- Lezingen in vijf zalen
- Aandacht voor Jaar van de Patrijs (2013)
- Jeugdprogramma (voor 8-14 jarigen)

De organisatie is in handen van Sovon i.s.m. Vogelbescherming Nederland en de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU).

Houd de Sovon-website www.sovon.nl/ld in de gaten voor het definitieve programma! Waarnemers en andere relaties van Sovon krijgen begin oktober een uitnodiging thuisgestuurd.

Tot zaterdag 30 november!

Jeroen van Zuylen
Coördinator Landelijke Dag '13

Het boek over het waarnemingenarchief

Het boek over de "bijzondere vogels van Arnhem en omgeving" nadert zijn voltooiing. In de Vlerk van november 2011 is er uitgebreid aandacht besteed. Vanaf toen hebben schrijvers, samenstellers en vormgever niet meer stil gezeten. In datzelfde najaar-winter heeft Sovon alle waarnemingen uit ons eigen waarnemingenarchief en waarneming.nl gebundeld met gegevens uit tellingen als Watervogels en PTT. De circa 30 schrijvers hebben deze tabellen, grafieken en kaarten gebruikt als input voor soortteksten en overzichten voor circa 200 soorten. Van circa 50% is een soorttekst opgesteld en van soorten met een beperkt aantal waarneming in 40 jaar is een overzicht gegeven van datum en locatie. De redactie heeft alle verhalen in de loop van 2012 geredigeerd en enige eenvormigheid in aangebracht. Weliswaar met behoud van de persoonlijke schrijfstijl des schrijvers.

Naast tekst en grafieken gaat het boek ook rijklijk geïllustreerd worden met foto's. Meerdere oproepen hebben tot een verbluffend resultaat geleid. De samenstellers van het boek zijn wel streng geweest. Foto's zijn pas opgenomen nadat is vastgesteld dat deze in ons werkgebied zijn genomen en binnen de periode waarover het boek gaat. Ruim 2/3 van de vogelsoorten komen op deze manier met een plaatje in het boek. Momenteel werken we nauw samen met de vormgever om alles samen te voegen tot een aantrekkelijke uitgave. In oktober zal het geheel gereed zijn om bij de drukker af te leveren. Eind november is het dan zover dat we een echt boek in handen kunnen houden.

Voor hen die even kwijt zijn waar het boek

over gaat, of Vlerk 28/3 2011 niet bij de hand hebben volgt hieronder een kort overzicht van de inhoud van het boek. Een voorbeeld van enkele bladzijden uit het boek zijn hierbij afgedrukt.

Het boek begint met een helicopterview in twee hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk gaat in op de veranderingen in aantallen en sluit af met winnaars en verliezers. Denk hierbij even terug aan het schaarse voorkomen van de Aalscholver in de jaren zeventig, en de Grote Zilverreiger in de jaren negentig. Dit hoofdstuk sluit af met een doorkijk naar de verre tijdschors: wat kunnen we dan aan soorten verwachten.

In hoofdstuk twee komen de omgevingsfactoren aan bod die invloed hebben op het voorkomen van vogels. Oorzaken die buiten ons werkgebied liggen en zelfs buiten onze landsgrens worden belicht. Hoofdstuk 3 geeft uitleg over de wijze van verwerking van alle gegevens van bronnen tot aan de getoonde figuren bij de soorten. Eenmaal aangekomen in het hart van het boek volgen de soorten elkaar systematisch op en gaat het van Roodkeelduiker tot Grauwe Gors.

Het boek sluit af met een hoofdstuk over bijzondere plekken om vogels te spotten. Hier worden zes gebieden van ons werkgebied in de schijnwerper gezet. De korte gebiedsbeschrijvingen zijn aangevuld met persoonlijke ervaringen van vogelaars die het gebied goed kennen. De bedoeling is dat dit hoofdstuk een extra zetje geeft aan de geïnteresseerden om weer (meer) het veld in te gaan.

Foto: Ko Foto: Lex Adlers

Kanoet, Azewijnse en Netterdense Broek, 15 mei 2010

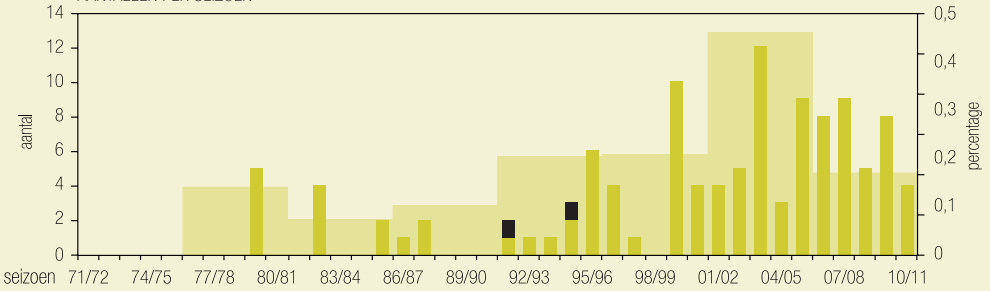
Met deze inspanning laat de VWG Arnhem weer eens haar ambitie zien. Niet alleen verzamelen van gegevens, maar ook het archief zichtbaar maken met toelichting en beeldmateriaal. Dit is een goede reden om bij het uitkomen van het boek dit op feestelijke wijze te laten plaatsvinden. Hoe, wanneer en waar, wordt te zijner tijd bekend gemaakt.

Arjen Poelmans & Cor de Vaan

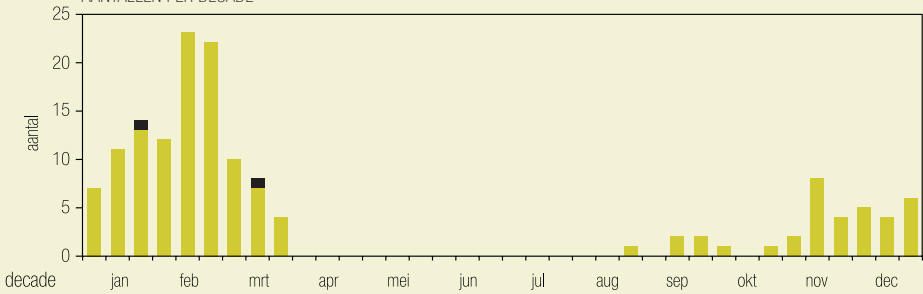
Redactie: Op de volgende vier bladzijden zijn voorbeeldpagina's van het boek afgedrukt. De vormgever die het werk verricht is Coert de Boe uit Arnhem.

CIJFERS

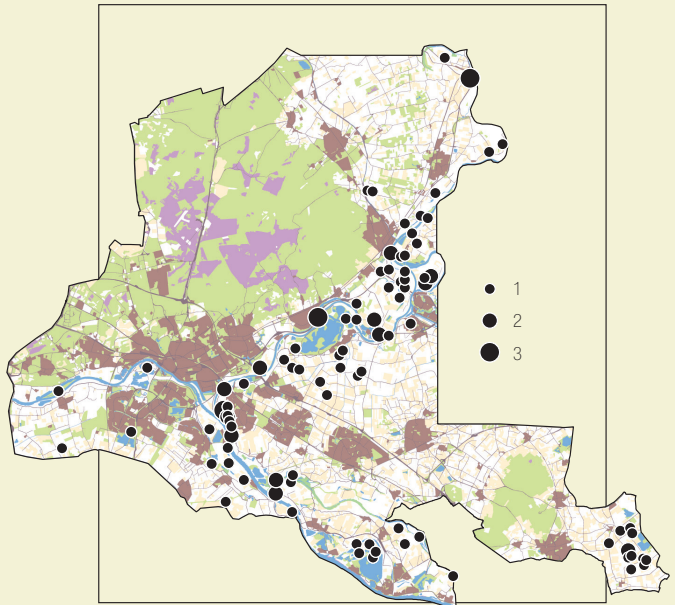
AANTALLEN PER SEIZOEN

AANTALLEN PER DECADE

WAARNEMINGEN OP DE KAART

- ter plaatse
- overtrekkend

AANTAL WAARNEMINGEN: 201

AANTAL EXEMPLAREN: 225

foto: Ad Postma, Doesburg, 31-01-2010

De laatste 20 winters is de Roodhalsgans, met uitzondering van seizoen 1998/99, jaarlijks gezien. In de eerste 20 seizoenen was het slechts in vijf winters raak.

Na correctie voor verschillen tussen jaren in waarnemingintensiteit, blijkt het aantal toe te nemen. In de jaren zeventig en tachtig waren het vooral hoog-arctische vogels die hier verzeild raakten. Nadien is vanuit collecties en parken een toenemend aantal Roodhalsgans in het vrije veld verschenen. Dit heeft tot een structurele toename geleid van het aantal, waarbij de soort nu ook geregeld 's zomers wordt opgemerkt. In 83% van de gevallen gaat het om eenlingen in groepen andere ganzen. Een vergelijking met een andere soort van de Branta-groep, de Rotgans, laat zien dat de trefkans om een Roodhalsgans te zien hoger is (meer waarnemingen) maar dat het in totaal om minder vogels gaat.

Seizoenspatroon

De Roodhalsgans komt in Nederland voornamelijk voor van oktober tot en met maart. In het werkgebied is de soort aaneengesloten van eind oktober tot en met eind maart gezien. De piek in februari wordt waarschijnlijk veroorzaakt door vogels die vanuit het zuidwesten opschuiven in de richting van hun broedgebied; mediaan in het najaar 17 november en in het voorjaar 17 februari. Uiterste date zijn 14 september 1996 (1 ex. Doorwerth) en 25 maart 2011 (1 ex. Dieren). De vogels die in het zomerhalfjaar in Nederland verblijven, betreffen vooral vogels die zijn ontsnapt of losgelaten uit waterwildcollecties. Deze Roodhalsgans zijn meestal te herkennen aan potringen. Van de zeven verschillende exemplaren in de ver-

dachte periode juli tot en met begin oktober was één vogel met zekerheid geringd. Van de andere zes vogels is het niet bekend. Opvallend is dat de waarnemers bij een aanzienlijk deel van de ganzen expliciet vermelden dat de vogels niet geringd zijn. Dit bevestigt de aanname dat het overgrote deel uit wilde vogels bestaat. Dat wordt benadrukt door het feit dat na maart de Roodhalsgans van het toneel verdwijnt: de wilde vogels vliegen vanaf februari en maart naar hun broedgebieden. Een verklaring voor de hogere trefkans van de Roodhalsgans in vergelijking met de Rotgans, is de verblijfsduur: vogels kunnen wekenlang in hetzelfde gebied foerageren.

Verspreiding

De waarnemingen van de Roodhalsgans concentreren zich in de uiterwaarden van de IJssel. Blijkbaar bevindt zich daar het favoriete gras van deze gans of die van de Kolganzen waarbij hij zich aansluit. Een overtrekkende Roodhalsgans is een zeldzaamheid: er zijn maar twee waarnemingen in 40 jaar!

Bijzonderheden

De Roodhalsgans is de meest fraaie wilde gans die je in ons werkgebied kan waarnemen. Determinatie is niet moeilijk met zo'n onmiskenbaar verenkleed. Toch is hij gemakkelijk over het hoofd te zien als de vogel zich in een grote groep andere ganzen bevindt.

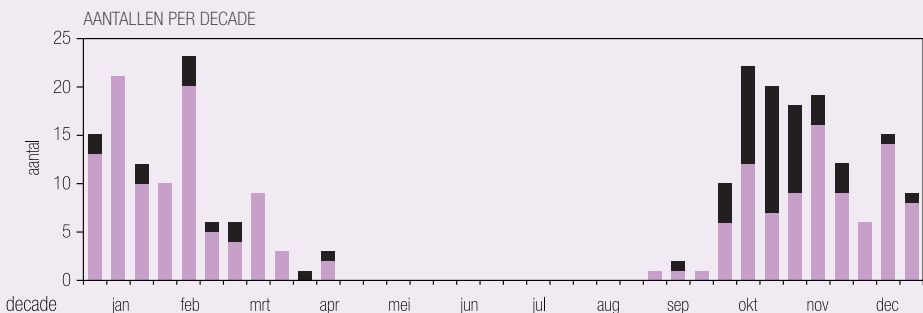
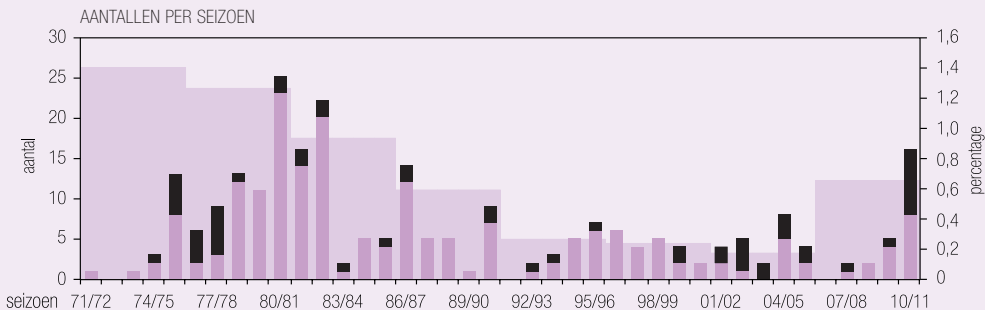
Status

Wintervogel: doortrekker en wintergast in uiterst klein aantal.

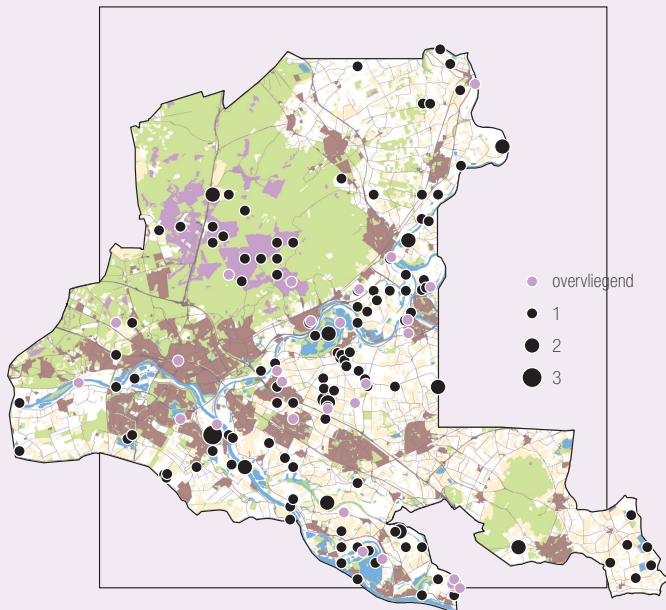
Literatuur

Lensink (2013).

CIJFERS

WAARNEMINGEN OP DE KAART

ter plaatse

overtrekkend

AANTAL WAARNEMINGEN: 577

AANTAL EXEMPLAREN: 564

foto: Erik de Waard, Rouvenen, 19-11-2010

De Ruigpootbuizerd is vrijwel elke winterhalffaar waargenomen, zij het in wisselend aantal.

Tijdens sommige strenge winters zijn meer waarnemingen gedaan dan tijdens zachte winters; dit was het geval in 1982 en 1986/87 maar niet in 1985, 1991 (zelfs afwezig) en 1997. Het gaat meestal om solitaire exemplaren. Af en toe verblijven twee exemplaren tegelijkertijd in een gebied. De aantallen zijn na het midden van jaren tachtig geleidelijk afgenomen waardoor de soort al ruim een kwarteeuw een zeldzame verschijning in deze regio is. Ook op de trektelposten is de soort het afgelopen decennium slechts sporadisch gezien.

Seizoenpatroon

De soort is in het werkgebied waargenomen van begin september tot in april; vroegste waarneming 1 ex. 5 september 1992 Rijnstrangen. Het seizoenpatroon is tweetoppig met een eerste piek in oktober - november van doortrekkende vogels. De mediaan van overtrekkende vogels is 24 oktober. De tweede piek in januari - begin februari wordt veroorzaakt door de pleisterende wintervogels. De aantallen waargenomen Ruigpootbuizerden nemen daarna geleidelijk af, hoewel soms tot in april vogels worden gezien (laatste datum 13 april 1998, 1 ex. Duiven). Na de jaarwisseling is de mediaan van (o)vertrekkende vogels 19 februari.

Verspreiding

Pleisterende vogels zijn vooral in het rivierengebied

gezien, met name langs de IJssel, het Pannerdensch Kanaal en het Rijnstrangengebied. De vele meldingen in de Huissensche waarden, het gebied tussen Dieren en Doesburg en Rouvenen springen in het oog en zijn het gevolg van een hoge waarneemintensiteit. Met name in de Rouvenen is de Ruigpootbuizerd gedurende twee winters (2010 en 2011) veel gezien. Toen pleisterden 1 adulte man respectievelijk 1 juveniele Ruigpootbuizerd wekenlang in het open en bij tijd en wijle besneeuwde komgebied van de Rouvenen. Dankzij de website waarneming.nl hebben tientallen vogelaars uit de regio en daarbuiten van de deze schaarse roofvogelsoort kunnen genieten. Op alle grote heideterreinen zijn Ruigpootbuizerden waargenomen maar gezien het beperkte aantal waarnemingen verblijft de soort hier slechts kort. Overtrekkende vogels zijn buiten de trektelposten van Arnhem, Dieren en Eltenberg nauwelijks opgemerkt.

Vliegrichtingen

In de tweede helft van het jaar zijn overtrekkende Ruigpootbuizerden genoteerd; in de eerste helft van het jaar slechts twee. In het najaar is de gemiddelde trekrichting bijna ZZW en redelijk gericht ($a_0 = 200^\circ$, vectorgrootte 0,673, $n=38$).

Status

Wintervogel; doortrekker in zeer klein aantal en wintergast in uiterst klein aantal.

Literatuur

Hell (2010).

De verspreiding van VWG-ers medio 2013

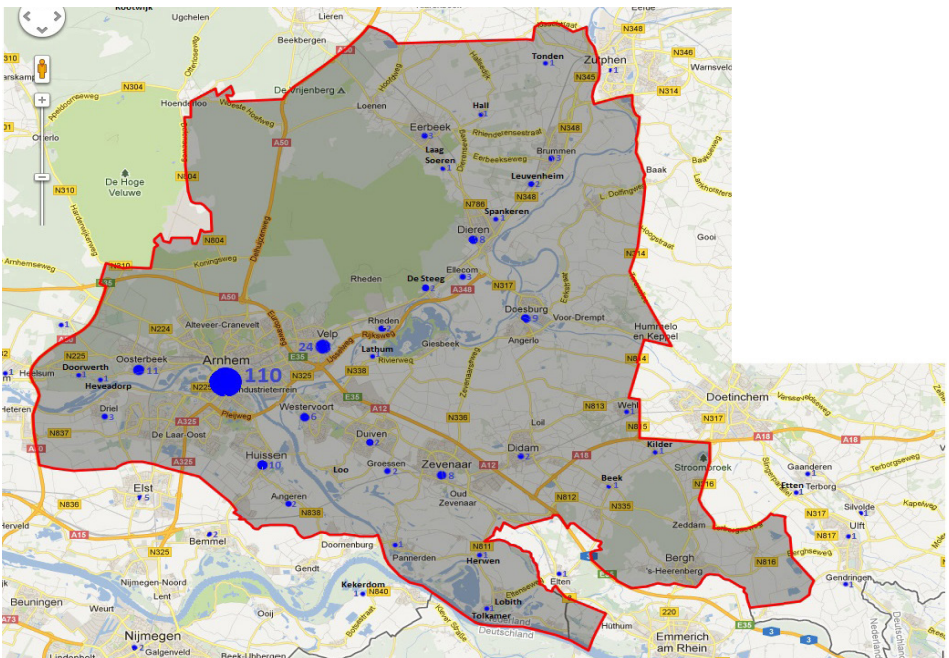
Op 11 februari 2013 mocht Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken het 250e lid verwelkomen. De gelukkige was Dick Molema uit Arnhem. Hij kreeg op de algemene ledenvergadering op 19 maart een Veluwezoomboek en een jaargang Vlerken cadeau. De ledengroei ging nadien gestaag door en inmiddels (1 juli 2013) staat de teller op 268 leden. Van de verspreiding van vogels binnen het werkgebied weten we behoorlijk wat, maar hoe zit het met de verspreiding van VWG Arnhem leden (ook wel VWG-ers genoemd)? Hoe lang is men al lid en is VWG Arnhem een mannenclub? Hieronder volgt een beknopte analyse.

Verdeling binnen en buiten het werkgebied

Van de 268 leden wonen 229 leden (85%)

binnen het werkgebied en 39 leden (15%) buiten het werkgebied. Buiten het werkgebied omvat heel Nederland van Den Haag tot De Heurne en van Winschoten tot Eys. Alleen in Friesland en Zeeland wonen geen VWG-leden. Eén VWG-er woont net over de grens in Duitsland (Elten).

Onderstaand kaartje geeft mooi de verspreiding van VWG-leden binnen het werkgebied weer. De meeste VWG-ers wonen in Arnhem (110 leden) en Velp (24 leden). Op het eerste gezicht lijkt Velp ten opzichte van Arnhem weinig leden te hebben, zeker als je bedenkt dat de Hogeschool Van Hall Larenstein (waar veel vogelliefhebbers studeren) in Velp gevestigd is. Als je het aantal leden echter afzet tegen het aantal inwoners, dan heeft

Verspreiding van leden binnen het werkgebied van Vogelwerkgroep Arnhem eo

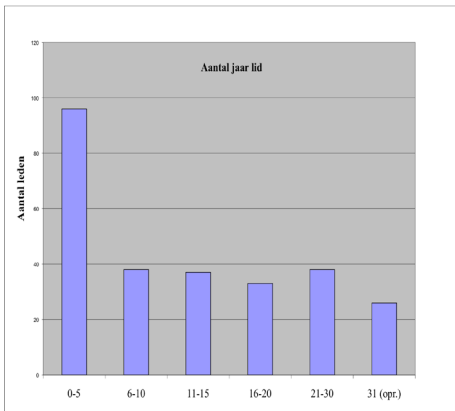
Arnhem 0,73 leden per 1.000 inwoners en Velp 1,36 leden per 1.000 inwoners.

Verspreiding van VWG Arnhem leden binnen het werkgebied per 1 juli 2013

De andere plaatsen met meer dan 5 VWG-leden zijn: Oosterbeek (11), Huissen (10), Doesburg (9), Dieren (8), Zevenaar (8) en Westervoort (6). In Westervoort, Duiven en Zevenaar (met gezamenlijk 73.000 inwoners en 16 VWG-leden) zijn nog veel potentiële leden te werven. De VWG-ers wonen vooral in de plaatsen langs de rivieren (Rijn, IJssel en Pannerdens Kanaal) en de A12. Het oostelijk en zuidoostelijk deel van het werkgebied is buitengewoon arm aan VWG-ers. In Giesbeek, Angerlo, Drempt, Hoog- en Laag-Keppel, Hummelo, Zeddum en 's-Heerenberg komen ze zelfs helemaal niet voor. Enkele fanatieke leden wonen net over de oostgrens in Gaanderen, Etten, Silvolde, Ulft en Gendringen.

Hoe lang is men al lid?

Uit onderstaande grafiek blijkt dat onze Vogelwerkgroep zowel veel leden heeft die relatief kort lid zijn als leden die de club al jarenlang trouw is. Afgelopen 5 jaar heeft de Vogelwerkgroep maar liefst 96 nieuwe leden

erbij gekregen. 172 leden zijn langer dan 5 jaar lid, 134 leden langer dan 10 jaar, 64 leden langer dan 20 jaar en 26 leden zijn zelfs al lid sinds de oprichting!

Lid sinds de oprichting

De volgende VWG-ers zijn al lid sinds de oprichting van de Vogelwerkgroep (maart 1982):

Bas van Balen	Peter van Laatum
Jos de Bont	Jos van de Leijgraaf
Marc de Bont	Rob Lensink
Louis de Breet	René van Lopik
Harry van de Broek	Dik Mol
Ton Denters	Sjef van der Molen
Frans Duermeijer	Jos Pilzecker
Mia Hamer	Dick Radstake
Jurry Hofland	Peter Roos
Greta van Hoorn	Piet Schermerhorn
Fred van Kempen	Alex Schotman
Chris Klaassen	Anton Schotman
Ruud Kreetz	Rob Vogel

VWG Arnhem een mannenclub?

Er wordt vaak gezegd dat de Vogelwerkgroep een mannenclub is en vogels kijken een mannenhobby. Maar is dat ook zo? Het blijkt mee te vallen. Het zal niemand verbazen dat het grootste deel (79%) van de VWG-ers man is. Maar dat betekent ook dat 55 leden (21%) vrouw zijn. Het aandeel vrouwen is de laatste 10 jaar met 10% gestegen. In 2003 was nog slechts 11% van het ledenbestand vrouw en in 2008 15%.

Dank

Henk Ruissen wordt bedankt voor het maken van een overzichtelijke kaart van het werkgebied.

Henk Tamerius
h.tamerius@upcmail.nl

Excursieverslag Kleine Geldersche Waard 2 juni 2013

De excursie was beknopt en zakelijk aangekondigd in de winter-Vlerk: 1 of 8 juni excursie naar de Aerdtsche Gelderse Waard. Op 14 april, in de Groene Jonker, werden we lekker gemaakt voor deze excursie. Want: veel leuke soorten, normaliter geen toegang, voor deze keer wel, onder leiding van een vogelaar die er kind aan huis is. Kortom, een buitenkans die ik niet wilde missen. Klein probleem, op zowel 1 als 8 juni hadden we een familieverjaardag. Gelukkig werkte mijn familie soepel mee om beide dagen vrij te houden. Ai, in de mail van 25 mei werd de excursie aangekondigd op zondag 2 juni. Hè, nee! Weer werkte mijn familie soepel mee om de viering van 2 juni te verzetten.

Maar toen dat geregeld was, of de duvel ermee speelde, verloor ik mijn bril. Het was niet de duvel die ermee speelde; het moet een stelletje eksters zijn geweest. Mijn bril was per ongeluk blijven liggen op het tuinbankje waar ik had zitten lezen. Zo'n lichtgewicht glimding, mooi in het zicht vanuit het eksternest... Zaten zij met mijn bril op hun snabels uit de hoogte toe te kijken hoe wij ons een ongeluk zochten?! De dag erna hipten ze met hun viere levenslustig op mijn tuinbankje, en vroegen wij de burens op te letten of er een bril uit een boom viel. Gelukkig had ik een reserve, met een wat stoerder montuur.

Ter zake. Nog voor het 5.30 was, waren we al compleet met ons tieners op de parkeerplaats van ziekenhuis Velp. De Kleine Geldersche Waard is eigendom van de Stichting Twickel en ligt ongeveer tussen Babberich en Aerdts. Na een kwartier rijden stonden we al voor

het hek. Kort daarna arriveerde Erik Ernens, de excursieleider. Erik begon met een korte inleiding. De Stichting Twickel bezit verspreid over de provincies Overijssel en Gelderland natuurterreinen voor de jacht. Daar wil men geen publiek bij hebben. De mail van Henk Tamerius beschreef de Kleine Geldersche Waard als "een 'herschappen' gebied waar zeer kort geleden nog bulldozers reden om plassen uit te diepen." De kleiwinning levert geld op, de ontstane plassen zijn vogelrijk. De heren (en dames?) van Twickel zijn daar best trots op. Erik inventariseer het gebied voor de vogelwerkgroep en Sovon.

We zagen een landschap met door ontgrondingen ontstane plassen, kale grond, bulten, grasland, struiken en langs de grens een boerderij met een stukje opgaand bos. Afwisseling genoeg dus. Het weer was zonnig met stapelwolken, maar er woei een gemeen koude harde wind. En wat zagen we daar allemaal? Het excursietotaal was (Nijl- en Grote Canadese ganzen met hun kuikens meegerekend) 72 soorten. De grootste belangstelling ging uit naar twee Steltkluten, waarbij men zich afvroeg of het tweetal uit de Velperwaarden dezelfde vogels waren als deze. En zouden ze gaan broeden? De meeste leuke soorten waren water- en moerasvogels, namelijk drie Geoorde futen, een hoempende Roerdomp, een Lepelaar, vier Kleine plevieren, een Pontische meeuw, enkele Visdiefjes en Zwarte sterns, Bergeenden met jongen, drie man Winter-talingen, een overzomerende man Smient en wat Tafeleenden. Zelf ontdekte Erik nog, vrij ver weg, een wenkbrauwstreep die af en toe net boven de vegetatie uitstak. Wie niet

zo'n lang eind als Erik was, moest het zonder waarneming van deze Zomertaling doen.

Je hoefde niet lang te zijn om de uitbundig zingende Blauwborstjes te zien. Vijf kwamen we er tegen. Leuke vogeltjes die zich makkelijker laten horen dan spotten. Wie daar echter verbluffend goed in was, Annemiek Demon. Zij toverde de ene na de andere fraai middenin beeld in haar telescoop. Hoe kreeg ze dat voor elkaar? "Gewoon op beweging letten en systematisch volgen." Andere waarnemingen die het vermelden waard zijn: twee jagende Boomvalken, een Bruine kiekendief, Koekoeken, Gele kwikstaarten en zingende Veldleeuweriken, een Roodborstta-puit, drie Bosrietzangers en een Spotvogel. Ik turfde minstens 38 zingende zangertjes, een aardig vogelkoor. De man Bruine kiek liet zich herhaaldelijk zien, o.a. met een tak nestmateriaal. De Pontische meeuw was voor velen van ons een nieuwe soort. Erik wees ons op zijn kenmerkende lange 'potloodsnavel'. Dat wilden we wel graag zien, maar de vogel werkte niet mee. En maar veren poetsen, veren poetsen, veren poetsen.

Wat ik zelf het meest spannend vond? De Gierzwaluwen. Als een wolk muggen vulden ze de lucht met hun spectaculaire zwarte gezwier. Het leek een onbegonnen zaak om ze te tellen. Erik zette op de site het aantal 200. Heel veel Gierzwaluwentrek hadden 'mijn' Henk en ik toevallig kort tevoren nog waargenomen langs de Franse kust ten zuiden van Narbonne. Tot en met 25 mei troffen de zwaluwen en wij er veertien dagen lang uitzonderlijk koud weer met extreem harde wind en veel regen (met of zonder hagel). Uitgeputte Wespendienven ploeterden moeizaam tegen de storm in. Dwergsterntjes werden van tijd tot tijd gewoon weg

geblazen. Het was adembenemend om onder deze omstandigheden te zien hoe de Gierzwaluwen als ware vliegkunstenars de storm trotseerden. Ze lieten zich elegant meevoeren met windstoten, daarna deden ze een paar rukkerige snelle zwiepjes van de vlerken en weg zwenkten ze weer pijlsnel in strakke vlucht met lange uithalen. We hoopten zonder veel illusies dat ze alsjeblieft voldoende voedsel konden vinden! En nu waren er dus in het Gelderse land plenty Gierzwaluwen in de lucht. Yes they can!! Zo zal ieder van ons zijn hoogtepunten hebben gehad.

Na vier uur vogelen waren we terug bij de auto's. Erik werd hartelijk bedankt voor een fijne excursie en ging zijns weegs. De dag was nog jong, kwart voor tien. Dick van Dorp had een afspraak; Annemiek ging aan het werk in haar moestuin. De rest ging elders leuk verder vogelen. Bij het Bergse Hoofd verliet Michaëla ons. In de Jezuïetenwaai werd het zulk heerlijk weer dat we er met ons zevenen bleven hangen. Deze twee gebieden leverden nog wat leuke soorten op; o.a. vier Ooievaars, een Witgatje en een Groenpootruiter, twee Waterrallen, vier zingende Grote karekieten, een Braamsluiper en echt overall kwamen we weer Gierzwaluwen tegen. Ach jongens, was het maar langer lente!

Marguerite Sweers
h.e.sweers@freeler.nl

Grote sterns foeragerend bij Doesburg

Op 28 juni 2013 bracht ik een bezoek aan de Stadswelden bij Doesburg in verband met mijn broedvogelonderzoek voor de Sovon Vogelatlas. Na een eerdere mislukte poging kreeg ik nu een zingende Sprinkhaanzanger in het oog. Helemaal blij, nu zat ik ruim boven de 100 broedvogelsoorten voor vak 40-16! Hierna fietste ik nog even de Fraterwaard in. Vrijwel direct hoorde ik een schel en hard "kirrik-kirrik" wat ik onmiddellijk als de roep van een Grote stern herkende.

Een paar seconden later vlogen er vier exemplaren mijn kijkerbeeld in! Te zien waren grote witte sterns met een zwarte kopkap. Ook de zwarte snavel met de gele punt was goed waarneembaar. Af en toe dook er een exemplaar in het water en dat op 40 meter afstand! Ik belde direct enkele vogelaars om dit nieuwtje wereldkundig te maken. Ruim een half uur later stond Robert Keizer al naast me. Hij is bezig met een Big Year Gelderland 2013 en een Grote stern zou natuurlijk een welkome soort zijn. Helaas waren de vogels gevlogen. Met enig speurwerk vonden we een roepend en rondvliegend exemplaar terug bij het kleigat bij Olburgen. De vogel

Grote Stern bij Olburgen, 28 mei 2013

vloog door naar een slikveld in de buurt van het pontje Olburgen-Dieren. Naast de honderden Kokmeeuwen, één Zwartkopmeeuw en diverse Visdieven bleken de andere drie Grote sterns daar ook te rusten! Drie exemplaren zijn in de loop van de ochtend vertrokken, maar één exemplaar is tot in de avond gebleven. Diverse vogelaars konden daardoor de Grote stern eindelijk eens in de regio waarnemen.

Binnen het werkgebied van Vogelwerkgroep Arnhem e.o. is de Grote stern uitermate schaars:

12 september 1984 2 ex. overtrekkend IJssel bij Dieren (Rob Vogel)

20 juli 1986 1 ex. Rosandepolder bij Doorwerth (Han Derks)

1 oktober 2005 2 ex. overvliegend Ellecom – Beimerwaard (Bob Coenen en Han Derks)

13 augustus 2006 1 ex. Olburgen, kleigaten (Hans Quaden)

27 augustus 2006 1 ex. telpost Dieren bij de IJssel (Bob Coenen)

In de rest van Gelderland zijn mij de volgende waarnemingen bekend (lijstje is niet uitputtend):

IJssel bij Olst (22 september 1937); Binnenveld bij Wageningen (20 juni 1959); Monding Hierdense Beek (5 mei 1963); Zandgat bij IJzendoorn (12 april 1985); Jufferswaard bij Renkum (19 juni 1985); Beusichemse Waard (3 juli 1988); Ooijpolder (30 juli 1992); Culemborg (2 augustus 1997); Rheden, telpost Blauwe Kamer (14 april 2006); Uiterwaarden Balgoy (9 augustus 2006); Brakel (18 augustus 2006) en de Nederrijn bij Ingen (30 mei 2007).

Grote Stern bij Olburgen, 28 mei 2013

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de Grote stern vrijwel alleen langs de grote rivieren wordt gezien. In ons werkgebied is vooral "Olburgen bij de IJssel" favoriet. De soort is in Gelderland in de maanden april tot en met oktober waargenomen. De huidige waarneming van 28 juni 2013 sluit aan op de waarnemingen uit juni en juli.

Erik Lam
Eg.lam@hetnet.nl

Wouwen kijken langs de Elbe

Om werkelijk de lading te dekken zou dit verhaal eigenlijk 'Rode en Zwarte Wouwen en nog veel meer fascinerende vogels kijken en beluisteren in het Elbedal ten oosten van de Lüneburger Heide' moeten heten. Maar aan zulke lange koppen doen we niet en daarom heb ik maar vooral de wouwen (Milane, kites) naar voren gehaald, omdat we die soms in aantallen zagen zoals Buizerds bij ons; meest rode, maar ook zwarte. In vergelijking met Nederland kunnen we Duitsland een echt wouwenland noemen. Terwijl in ons land slechts sporadisch een of enkele Rode en Zwarte wouwen een broedpoging doen, schat men het aantal broedparen van de Rotmilan bij onze oosterburen op 11.800, dat wil zeggen ruim de helft van de Europese en tegelijk mondiale populatie en het aantal broedparen van de Schwarzmilan op circa 3.800 (heel Europa circa 86.700).

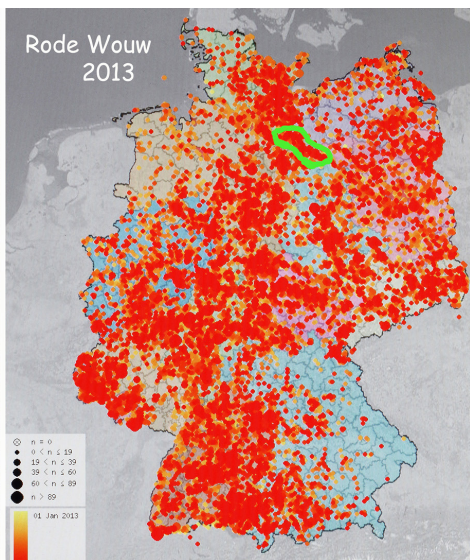
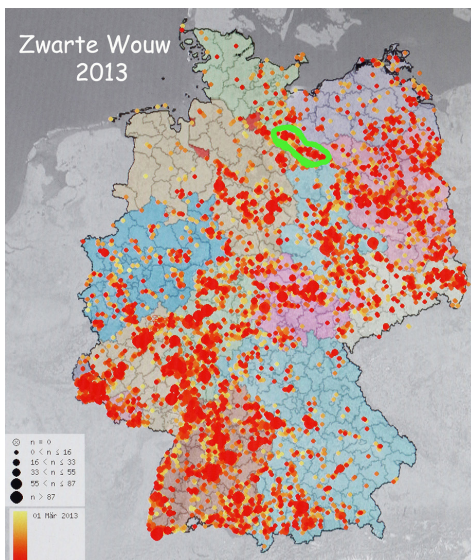
Eerst half mei

Wij besloten naar het Nedersaksische Elbedal toe te gaan naar aanleiding van enthousiaste verhalen van vrienden, die op camping Elbeling in het oude boerendorpje Radegast bij Bleckede verbleven, 30 km ten oosten van Lüneburg. Op die camping pal aan de Elbebandijk, met Nederlandse eigenaren, werden zij in het voorjaar wakker met gezang van de Nachtegaal vanuit het struikgewas aan de ene kant en van de Wielewaal vanuit de hoge eiken aan de andere kant. En dan deed natuurlijk af en toe ook de Koekoek mee. Verder keek naast het douche- en toiletgebouw een Ransuil vanuit een berk de kampeerders slaperig aan en in de uiterwaarden waar de camping tegen aan ligt genoten zij van Zeearenden, Ooievaars, Kraanvogels en natuurlijk wouwen. Mijn

Antoinette en ik hadden na twee jaar Hongarije (2010 en 2011) een beetje genoeg van het autokilometers vreten, kozen daarom in 2012 voor Terschelling en hadden eigenlijk ook voor 2013 weer een mooie Nederlandse vakantiebestemming op het oog. Maar zo ver is dat deel van de Elbe helemaal niet, kregen we te horen, 'maar' 430 kilometer ten noordoosten van Arnhem, waarvan 400 km snelweg, dat wil zeggen niet langer dan vier tot vijf uur rijden. Zo gingen wij toch overstag, vooral toen ook nog eens de voortreffelijke fietsmogelijkheden langs de rivier geroemd werden. We huurden voor de tweede en derde week van mei 2013 een staravan, model Pipowagen, op 30 meter van de Elbebandijk en het Elbefietspad. Alle in het vooruitzicht gestelde verrukkelijkheden kwamen uit! Nog veel meer zelfs. Op en bij de camping ontdekten we ook Zwarte en Gekraagde roodstaart, in het Duits treffend Hausrotschwanz en Gartenrotschwanz geheten en op fietstochten door kleinschalig, extensief boerenland bovendien Geelgors, Grauwe Klauwier en steeds weer nieuwe Nachtegalen en Wielewalen. Verder genoten we van de rust, van de indrukwekkende restanten oud hardhoutooibos met Appelvinken, Fluiters, Groene en Middelste Bonte Spechten, van met de staart op het water klappende Bevers, honderden zo niet duizenden Oranjetipjes in de grazige dijkkranden met Pinksterbloemen en van schitterende mini-oerwouden van welhaast lichtgevend geelgroen bloeiende Moeraswolfsmelk buitendijks.

Biosphärenreservat

Eigenlijk lijkt het gebied nogal op ons Gelders landschap: de rivier met soms brede

Van de Duits-Luxemburgse vogelwaarnemingensite www.ornitho.de overgenomen kaartjes met de waarnemingen van 2013 tot 5 sept. van de Zwarte (links) en Rode Wouw (rechts). Hoe meer waarnemingen des te roder een gebied kleurt. Verder heb ik met een groene omlijning het gebied aangegeven waar wij in mei en eind augustus 2013 een weekje fietsten en vogels keken. Wat op de kaart van de Rode Wouw ook opvalt, is het eveneens vrij grote aantal waarnemingen net ten zuiden van onze Achterhoek, in en om Natuurpark Hohe Mark, circa 80 km ten oosten van Arnhem.

Foto: Koos Damert

Rode Wouw, Elbebandij Radegast, 28 augustus 2013

uiterwaarden en plenty Grauwe ganzen, restanten van oude nevengeulen, rivierduinen en met grove dennenbos beplante stuwwallen. Maar er zijn ook opmerkelijke verschillen. Hoewel het boerenbedrijf en –land er gemiddeld extensiever en daardoor natuurrijker is dan bij ons, zijn de uiterwaarden nog wel grotendeels onvergraven agrarisch in gebruik. Vreemd eigenlijk gezien de herhaaldelijke wateroverlast van de Elbe. Op dit punt kunnen de Duitsers misschien nog wat leren van ons 'Ruimte voor de rivier'-programma waarbij waterberging, zand- en kleiwinning en natuurontwikkeling zo mooi hand in hand gaan, zoals in Meinerswijk, de Klompen-, Lobberdense en Millingerwaard. Als men dit recept ook langs de Elbe toepast, kunnen de landschappelijke en natuurwaarden volgens mij nog een stuk verder verbeteren. En dat terwijl de Elbe nu al zo natuurlijk en waardevol is dat hij de status van UNESCO Werelderfgoed heeft

gekregen, het Nedersaksische deel onder de naam Biosphärenreservat Niedersächsische Elbtalaue, en doet de overheid zijn stinkende best om de waarde van het gebied, ook recreatief-toeristisch, te promoten. Onder meer met een groot informatiecentrum in Slot Bleckede, 6 km stroomopwaarts van Radegast, waar men allerhande ecologische exposities, aquaria met de vissen uit de Elbe en een burcht met levende Bevers aantreft. Indrukwekkend is de verscheidenheid aan gratis folder- en brochuramateriaal, waar wij veel plezier van hadden, zoals van een uitklapfolder met vijf fietstochten van 35 tot 50 km. Wij fietsten ze soms vanaf de camping, dan weer nadat wij eerst met de fietsen op de auto naar het startpunt reden, zoals naar het gebied rond Gartow, Pevestorf en Schnackenburg, een kilometer of 50 stroomopwaarts van Radegast. Hier zijn jaarlijks KNNV-natuurkampen, ook gericht op planten, insecten en amfibieën

Foto: Koos Damsen

Zwarte Wouw, Elbebandijk Radegast, 15 mei 2013

zoals Boomkikker, Geelbuikvuurpad en Knoflookpad. Leuk is dat je net als in Gelderland geregeld met veerponten de rivier kunt oversteken, in dit geval naar de voormalige DDR, waarvan de grimmige relictten zoals wachttorens en stukken IJzeren Gordijn als monument in stand worden gehouden. Hier ook, bij Neuhaus, nieuwe natuur gekoppeld aan hoogwaterberging plus een ooievaarsproject. Aan de beide kanten van de rivier de Deutsche Storchenstrasse, die langs tal van ooievaarsnesten voert, met borden waarop je kunt lezen hoeveel jongen er van jaar tot jaar uitvlogen. De tweede week van mei genoten we enorm, maar de derde week sloeg het weer om, met veel regen en kou. Na enig kniezen besloten we er daarom voortijdig een punt achter te zetten. Voorlopig dan, met het voornemen om eind augustus na de schoolvakanties bij beter weer terug te komen.

Vervolg eind augustus

Toen in juni het waterpeil van de Duitse rivieren beangstigend steeg, vooral door de uitzonderlijke regenhoeveelheden in Beieren en Tsjechië, volgden wij die gebeurtenissen natuurlijk met argusogen via de televisie en krant. Gelukkig hielden in 'ons' gebied de dijken het! Maar toen we 27 augustus terug kwamen voor onze tweede week, bleek camping Elbeling toch wel degelijk zeer te lijden te hebben gehad van wateroverlast. Niet over de dijk heen, maar er onder door, in de vorm van kwel vanuit de overvolle uiterwaarden. Grote delen van de camping veranderden hierdoor in een moeras en werden ontoegankelijk voor kampeerders. Ook toen in augustus alles weer goed was, kwamen er minder gasten door het nazingen van deze narigheid. Zo werd het zakelijk een beroerd seizoen voor Aliena en Erik Kaspers, die de camping in 2011 overnamen. Dat er nu nog weinig mensen kwamen was heel

Foto: Koos Damsen

Ik denk niet dat onze Rijkswaterstaat zoveel doorstroming vertragende wilgenwoekering op de rivieroever zou dulden. Elbe bij Wendewisch, 1 sept. 2013

sneeuw, omdat alles *pico bello* in orde was en qua natuur minstens zo veel te beleven als eerder in mei. Wij fietsen dagelijks weer flinke eindjes, maar genoten nu toch het meest van de natuur heel dicht 'bij huis', bijvoorbeeld van een groep van 60 tot 120 Kraanvogels die kwamen slapen in een uiterwaardplas net over de dijk, van zo'n 50 Grote zilverreigers die zich tegoed deden aan de rijkdom aan vis in de nevengeulen, van een drietal vissende Zeearenden, vele soorten eenden en steltlopers, zoals luid roepende en achter visjes aan rennende Groenpootruiters, Bosruiters en veel Watersnippen. Op de dijk zaten Tapuiten en Gele kwikstaarten achter de insecten aan en rond de boerderijen scheerden onvoorstelbare aantallen Boerenzwaluwen. Dagelijks zagen wij Rode en Zwarte wouwen thermieken en speuren boven de dijk en de uiterwaarden en één keer twee Zwarte ooievaars, een adult en een juveniel, die tussen de vissende reigers landden. Tenslotte

klonk af en toe vanuit de hoogste bomen op de camping de indringende oerrop van Raven.

Kortom, als je van heel herkenbare, maar op onderdelen ook weer heel andere Europese natuur en vogels houdt, niet al te ver weg en je het prima vindt om vooral op de fiets en te voet op pad te gaan, dan kun je het in Biosphärenreservat Niedersächsische Elbtalaue zeker naar je zin hebben.

Koos Dansen
Arnhem, j.dansen@chello.nl

Links: elbtalaue.niedersachsen.de (beheer); biosphaerium.de (informatiecentrum); elbeling.com (camping en vogelwaarnemingenlijsten); vogelmonitoring.de (nieuwe broedvogelatlas); ornitho.de (vogelwaarnemingen); greifvogel.de (roofvogelinfo); schwarzmilan.de (prachtige wouwenfoto's).

Foto: Koos Dansen

Op nevengeulen, plassen en moerassen na zijn de Nedersaksische Elbe-uiterswaarden nog agrarisch in gebruik, voor beweiding en als hooiland zoals hier. Radegast, 29 aug. 2013

Foto: Koos Dansen

Op camping Elbeling broedt een ransuilenpaar en roesten 's winters tientallen Ransuilen in een paar oude coniferen langs de Elbebandijk. Elbeling, 14 mei 2013

Foto: Koos Dansen

Luid trompetterend gaat een groep van 120 Kraanvogels op de wieken om te foerageren op binnendijks akkerland, nadat ze de nacht hebben doorgebracht in een ondiepe uiterwaardplas. Elbebandijk Radegast, 31 aug. 2013

Van het Secretariaat

Nieuwe leden

- Jolanda van Ee, Brouwerijweg 104, 6814 EN ARNHEM, 06-23891634, njvaneee@gmail.com
- Karen Hinkamp, Jacobastraat 24, 6882 BV VELP, 026-3635199, karenhinkamp@yahoo.com
- Thomas Hofmeester, Beatrixstraat 23, 6824 LN ARNHEM, 026-8802384, h.hofmeester@upcmail.nl
- Anne Melse, Beethovenlaan 100, 6815 BM ARNHEM, 06-21892410, annemelse@gmail.com
- Roos van Os, Johan de Wittlaan 178, 6828 WN ARNHEM, 06-30728765, rozas110@hotmail.com
- Erma Scheerhoorn, Hertenstraat 31, 6865 WN DOORWERTH, 026-3791618, ermail@kpnplanet.nl

- Tom Vleeming, Stalen Enk 2A, 6881 BP VELP, t.vleeming@gmail.com
- Anja Zijlmans, Sloetstraat 51, 6821 CP ARNHEM, anjazijlmans@hotmail.com

Mailadreswijzigingen

- Thea Baksteen, bakkiethee46@gmail.com
- Alice Kuijf-Thijssen, aliceth@xs4all.nl

Overleden

Hans van Balen

Oproep Voorjaarsfenologie

Dit weekend begint voor de meteorologen het najaar. Voor de trekvogels is het al begonnen, als je de groepen Wespendienven, Boerenzwaluwen en alle steltlopers ziet op de waarneming.nl en trektellen.nl. Tijd om de voorjaars trek definitief af te sluiten, bij voorkeur door een fenologieformulier in te sturen! We hebben een bijzonder voorjaar gehad wat het weer betreft, dus ik ben nieuwsgierig wat dit voor gevolgen voor de eerste aankomsten heeft gehad.

De eerste acht formulieren zijn al binnen. Hoor je daar niet bij, vul dan nog een blanco formulier in en stuur die ingevuld per mail of per post op (verstuurd ook per email eerdere datum).

Alvast bedankt!

Jos Pilzecker
Oudeweg 35, 6974 AD Leuvenheim
jospilzecker@hetnet.nl

Excursieprogramma begin 2013

Zondag 29 september: Harderbroek, Kievitslanden

Misschien wat minder bekende moerasgebieden in Flevoland maar met grote kans op diverse soorten eenden, waaronder hopelijk ook grote groepen Krooneenden. Daarna door naar de Oostvaardersplassen voor wie weet een glimp van de Zeearend.

Vervoer	Per auto en te voet, goede wandelschoenen (waterdicht) aanbevolen
Kosten	Autokosten worden hoofdelijk omgeslagen
Vertrek	7.00 uur bij Sonsbeekingang Trianon/Chinees rest. Zypendaalseweg (Arnhem)
Duur	Verwachte terugkeer rond 18.00 uur
Opgave bij	Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 13 oktober: Zeetrek kijken bij Camperduin

In deze tijd van het jaar trekt er veel langs de kust. Bij Camperduin (NH) bevinden we ons dicht bij zee en zijn soorten soms goed herkenbaar en soms verder op zee. Voor de herkenning van soorten en toelichting over wat er allemaal geteld wordt en trends vragen we een locale teller om ons te vergezellen. Dezelfde dag gaan we ook het aangrenzende gebied de Petten bezoeken.

Vervoer	Per auto en te voet, goede wandelschoenen (waterdicht) aanbevolen
Kosten	Autokosten worden hoofdelijk omgeslagen
Vertrek	7.00 uur bij Sonsbeekingang Trianon/Chinees rest. Zypendaalseweg (Arnhem)
Duur	Verwachte terugkeer rond 19.00 uur
Opgave bij	Via de website www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zaterdag 9 november Kraanvogels, Diepholzer Moorniederung (Dld)

Dit voorjaar hebben velen al de grote groepen Kraanvogels kunnen bewonderen die over ons land zijn gevlogen. Op deze plek, ruim 100 km over de grens, zijn de foeragerende Kraanvogels gedurende de dag te bekijken. Spectaculaire aantallen vergeleken met wat er hier over komt. Later op de dag verzamelen de kranen zich op de slaapplekken in het moerasgebied. Er zijn goed uitkijkpunten om dit alles gade te slaan.

Vervoer	Per auto en te voet, goede wandelschoenen (waterdicht) aanbevolen
Kosten	Autokosten worden hoofdelijk omgeslagen
Vertrek	6.00 uur bij Sonsbeekingang Trianon/Chinees rest. Zypendaalseweg (Arnhem)
Duur	Verwachte terugkeer rond 20.00 uur
Opgave bij	Via de website www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 8 december: fietsexcursie Ooijpolder, ganzen en winterrrrvogels

Op de Oude Waal zijn veel watervogels te verwachten. We fietsen langs de Bizonbaai naar de Millingerwaard. Grote groepen ganzen, eenden en verder laten we ons ook verrassen door het mooie landschap.

Vervoer	Per fiets (circa 45 km)
Kosten	9.00 uur Nijmegen, HollandsDuits Gemaaal begin van de Ooijpolder
Vertrek	6.30 uur bij Sonsbeekingang Trianon/Chinees rest. Zypendaalseweg (Arnhem)
Duur	Verwachte terugkeer rond 18.00 uur
Opgave bij	Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Vrijdag 13 december 2012: Uilenbal(ts)

Het excursiejaar sluiten we af met een avondje uilenbal(ts). We gaan in de buurt van Arnhem op zoek naar baltsende bosuilen. Er is geen garantie, maar wel heel erg spannend.

Vervoer	Te voet
Kosten	Geen
Vertrek	20.00 uur, de plaats van verzamelen volgt later op de website
Duur	Laat terug
Opgave bij	Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Agenda

Ledenbijeenkomsten 2013

8 oktober; Lezing

Lezing door Ruben Smit (ondervoorbehoud) n.a.v. de bioscoopfilm Oostvaardersplassen. De Nieuwe Wildernis. Plaats: Hogeschool Van Hall - Larenstein, Velp. (i.s.m. Laarx)

Excursies

13 oktober

Zetrek kijken bij Camperduin

9 november

Kraanvogels Diepholz Moorniederung (Dld)

8 december

Fietsexcursie Ooijpolder

13 december

Uilenbalt(s)

Anders

28 september

Gelderse Vogelaarsdag: zie: <https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/aankondiging%201e%20Gelderse%20Vogelaarsdag%2028%20sept.pdf>

[aankondiging%201e%20Gelderse%20Vogelaarsdag%2028%20sept.pdf](https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/aankondiging%201e%20Gelderse%20Vogelaarsdag%2028%20sept.pdf)

2 november

Nationale Natuurwerkdag. Wij gaan als Vogelwerkgroep actief meedoen.

Tellingen Sovon & Vogelbescherming

5 oktober

Slaapplaatstelling Grote Zilverreiger en Aalscholver

5 oktober

European Birdwatch 2013: de najaarsklassieker voor vogelend Nederland i.s.m. Vogelbescherming Nederland. Op een aantal telposten in het werkgebied wordt de najaarstrek geregistreerd. Info bij de secretaris.

12 oktober

Watervogel- en de ganzen en zwanentelling. Voor informatie hierover bij Greta van Hoorn, 026-3511805, g.van.hoorn@hccnet.nl

9 november

Slaapplaatstelling ganzen & zwanen

16 november

Watervogel- en de ganzen en zwanentelling. Voor informatie zie 12 oktober.

14 december

Watervogel- en de ganzen en zwanentelling. Voor informatie zie 12 oktober.

11 januari

Slaapplaatstelling ganzen & zwanen

18 januari

Midwintertelling, watervogel- en de ganzen en zwanentelling. Voor informatie zie 12 oktober.